

A MAGYAR
ALLAMI HADIÁRVAGONDOZÁS

10 ÉVE

1919 - 1929

SZERKESZTETTÉK:

FELSŐDRIETHOMAI
PETTKÓ-SZANDTNER ALADÁR
NÉPJÓLÉTI ÉS MUNKAÜGYI H. ÁLLAMTITKÁR.

KIADJA: A M. KIR. NÉPJÓLÉTI ÉS MUNKAÜGYI MINISZTERIUM

ELŐSZÓ.

Írta: felsődriethomai PETTKÓ-SZANDTNER ALADÁR,
h. államtitkár, a népjóléti és munkaügyi m. kir. minisztérium gyermekvédelmi és
hadiárvagondozási ügyosztályának főnöke.

Ide s tova történelmi távlatban fogjuk már látni a nagy világháborút, ám szomorú eredményei itt vannak és még hosszú ideig itt lesznek előttünk.

Nap-nap mellett látjuk a megrokkant hősök sokaságát, a gondterhes hadiözvegyeket és a felserdülő hadiárvák tízezreit. És borús lelkünkben teljes változatlanágban él a trianoni tragédiánk fájdalmas érzése. A szörnyű háború újból bizonyoságot tett amellett, hogy a küzdő felek között mindig annak van igaza, aki erősebb. Akaratunk ellenére, becsületből, szövetségesi hűségéből sodródtunk a nagy háborúba és világraszóló hősiességgel álltuk a harcot. Mégis el kellett bukunk, mert csaknem az egész világ volt ellenünk. El kellett bukunk, hogy újból feltámadjunk, hogy újból honfoglalók legyünk. Vérel-e, vagy a világ jobb lelkiismerete alapján fegyver nélkül: meg fogja mutatni a jövő. El fog jönni — mert el kell jönnie — a mi sorsdöntő óránk is, melyre teljesen fel kell készülnünk.

Már most is új nemzedék van előretörőben, új nemzedék, a vérrel áztatott csataterék névtelen hőseinek árván visszamaradt gyermekei, megannyi eljegyzett harcosa az életnek, a jövőnek, telve keserőséggel, daccal, elszántsággal és bosszúval. Ez a fiatalság a mi nevelésünk. Már megtanulta, hogy hibás volt régi hitvallásunk, hibás volt régi nemes felfogásunk. Megtanulta, hogy lovagiasak, becsületesek csak addig lehetünk, amíg az nincs kárunkra és hogy felejtenünk s megbocsájtanunk ezentúl nem szabad.

Még soha és sehol sem volt arra példa, hogy egy kifosztott s koldussá tett, birtokából kivetett és teljesen nincstelenné lett nemzet a háború legkisebb áldozatairól, a hadiárvákról szegénysége mellett is olyan bőkezűen, erejét messze meghaladó módon gondoskodott volna, mint a magyar.

Már a nagy háborúban is ráterelődött kormányunk figyelme a szülő és gyámol nélkül visszamaradt gyermekekre és az egykori Országos Hadigondozó Hivatal útján gondoskodott is azoknak felkarolásáról. Mégis e hivatal nagy emberbaráti munkájának súlypontját érthető módon elsősorban a háborúban megrokkant katonáink egészségének visszaadására s munkaképességüknek helyreállítására fektette. A hadiárváknak és a súlyos fokú hadirokkantak lemenőinek intézményes védelembevételére csak az ú. n. forradalmak dicstelen elmúltja után, az 1919. év második felében kezdődött, amikor is az akkori kormány, a néhai nagy Tisza István gróf minisztériumának nyomdokán kijelentette, hogy a háború áldozatairól való gondoskodás állami feladatot képez és hogy a hadiárvákat különös védelemben kell részesíteni. Egyaránt nagy nemzeti és szociális érzéséről tett ezzel tanúbizonyságot, még inkább azzal a tényével, hogy a nagy munkához szükséges anyagi eszközöket is rendelkezésre bocsájtotta.

Ennek a nemzetmentő nagy munkának tiz éves évfordulójához értünk most és helyénvalónak látjuk, hogy ez alkalomból beszámoljunk e téren kifejtett működésünkről, tevékenységünkről és ennek eredményeiről.

Legyen első szavunk a háláé a Gondviselés iránt azért, hogy bennünket állított ennek a legszebb és legnemesebb ügykörnek élére és megengedte, hogy ennek a felemelő munkának szolgálai lehettünk.

Ha igaz Széll Kálmán egykori miniszterelnökünknek az a mondása, hogy a gyermekvédelem az állami igazgatás

poézise, úgy kétszeresen áll ez a hadiárvagondozásra nézve. A magam részéről nem ismerek szebb munkakört annál, amely lehetővé teszi, hogy az ínséges, a szegény, az elhagyott, a beteg, vagy a nyomorban lévő gyermekem segíthessünk, hogy azt felkarolhassuk és oltalmunkba vehessük.

Sok ezer és tízezer gyermek javát szolgáltuk e téren és bár jóleső érzés töltött el bennünket mindenkor, mikor „hivatalból” jót tehattunk, mikor a gyámolításra és istápolásra reászoruló gyermeket főként intézeti elhelyezés útján megsegíthettük s jobb sorsba juttathattuk, majd iskoláinak elvégzése után az életben elhelyezhettük, mégis nem egyszer elégedetlenség és keserűség szállta meg szívünket, megszállta mindazokban az esetekben, amidőn a leggondosabb kiválasztás után is akadt még olyan elkésett jelentkező, akin feltétlenül segítenünk kellett volna, de akit korlátolt anyagi eszközeink miatt azonnal nem vehettünk védelmünkbe.

A hadiárvagondozásnál (ez alatt a megjelölés alatt rövidség okából mindenkor a súlyos hadirokkantak gyermekeiről való gondoskodást is kell értenünk), kezdettől fogva az az elv volt irányadó, hogy csak a valóban ráutalt gyermeket kell felkarolni és hogy a gyermeket a lehetőséghez képest olyan nevelésben és kiképzésben kell részesíteni, mint amilyent szülője biztosított volna részére, ha életben maradt, vagy meg nem rokkant volna.

Ezen elvnek érvényesítése és az egyenlő elbánásnak biztosítása végett még az 1919. év őszén valamennyi hadiárvának összeírását rendeltük el, életviszonyaiknak és megélhetési körülményeiknek tüzetes megjelölésével. Ezen kimutatások adtak egyedül módot és támpontot arra, hogy az istápolásra szoruló gyermekek számát megállapítsuk és ennek alapján részükre intézeti elhelyezést biztosítsunk.

A gondozásnak ez a neme mutatkozott ugyanis egyedül célszerűnek és alkalmazandónak különösen azokban az

esetekben, amikor szülőtlén (apátlan és anyátlan) hadiárva-
kat kellett oltalmunkba vennünk, vagy olyan sokgyermekes
félárva-
knak, illetve nagy családdal bíró olyan súlyosfokú
hadirokkantak gyermekeinek sorsát kellett biztosítanunk,
akik a teljes nincstelenséggel állottak szemben.

Önként értetődik, hogy az intézeti ellátás és nevelés
minden esetben *ingyenes*. Az intézetek gondoskodnak költ-
ségvetési hitelük terhére a növendékeknek télies ellátásáról,
ruházatáról, tankönyv- és tanszerszükségletéről, tanításáról
és ha szükséges, gyógykezeléséről.

Bár az előadottakból nyilvánvaló, még külön is ki-
emelem, hogy ez a gondoskodás teljesen független attól a
— sajnos, még ma is alig számottevő — törvényes ellátás-
tól, melyben az állam a kérdéses gyermekeket részesíti és
amely intézeti elhelyezés esetén természetesen megszűnik.

És nem szólunk itt arról az időközben egyébként is
hatályát veszette rendelkezésről sem, mely kivételesen
lehetővé tette, hogy az állami gyermekmenhelyek az anyagi
elhagyottság alapján (megélhetési lehetőségek hiánya okán)
kötelékükbe felvett hadiárva gyermekeket (kerekén 30.000-et)
a szabványos tartásdíj és ruházat nyújtása mellett
felmenőiknél elhelyezzék, szintúgy nem érintjük a hadi-
árva-
knak tanulmányi segélyben (ösztöndíjban) részesí-
tésére korlátozott számban fennálló lehetőségeket és a
támogatásnak nagyrészt már hasonlóan megszűnt azt a
módját sem, mely kivételes esetekben és ugyancsak kon-
tingentálva tartásdíj segély engedélyezésével könnyítette meg
gyermekeik nevelését a szülőknek, vagy eltartóiknak azok-
ban az esetekben, midőn ez az intézeti ellátásnál cél-
szerűbbnek látszott.

Beszámolónk kizárólag az intézeti nevelés útján tör-
tént hadiárvagondozással foglalkozik és elsősorban azokat
az intézeteket mutatja be, amelyeket a hadiárva-
knak nevelése
céljából létesítettünk.

Ezeknek az intézeteknek keletkezését, rendeltetését, s működésüknek eredményeit igazgatóiknak tollából külön-külön cikkekben ismertetjük.

És habár ennek a jubiláris munkának tárgyául csakis ezt a célt jelöltük meg, mégis, hogy teljes képét adjuk annak a széleskörű munkának, melyet a hadiárvagondozás érdekében más téren is kifejtettünk, meg kell említeni, hogy hadiárvak ingyenes nevelésének és ellátásának céljából összesen 2625 férőhelyet kötöttünk le még egyéb intézetekben tartásdíj vállalása mellett.

Ezeket az intézeteket, rendeltetésüket és igénybe vett helyeiknek számát részletesen feltünteti az a kimutatás-mely az „Adatok az idegen intézetekben elhelyezett hadiárvakról” című cikknek függelékét képezi.

Ebből a kimutatásból az is kitűnik, hogy a növendékek kiképzését milyen sok irányban tettük lehetővé. Nemcsak elemi, polgári, ipari, kereskedelmi és középiskolai, tanítói és tanítónőképzői oktatásukról, a főiskolák látogatásáról, lovászi, méhészmunkási, háztartási, kézi szövőipari és kertgazdasági kiképzésükről gondoskodtunk, hanem a szükséghez képest helyeket biztosítottunk részükre különféle gyógypedagógiai intézetekben, a Nyomorék Gyermekek Országos Otthonában, a szigorúbb nevelésre berendezett intézetekben és az erdei iskolákban (tbc.-re hajlamos, u. n. praetuberculotikus gyermekek részére).

Ezenfelül felkaroltuk a szanatóriumi kezelésre szoruló fiú- és leányhadiárvakat is és előbbiek részére a budapest Németvölgyi-úti M. Kir. Tüdőbeteg-Gyógyintézetet, utóbbiak számára pedig Budakeszin a M. kir. honvéd és közrendészeti József főherceg szanatórium területén a népjóléti és munkaügyi tárca által megépített külön gyermekpavilont tettük hozzáférhetővé.

Nem szorul magyarázatra, hogy miért volt szükséges

a kimutatásban felsorolt harmadfélezernél több intézeti férőhelyet igénybevevünk.

Az intézeti elhelyezésre szoruló hadiárva nagy száma követelte ezt, viszont nem lett volna észszerű az állami hadiárvaházak számát a szükségletnek megfelelően fokozni akkor, amikor a devalváció folytán fenntartási eszközeiktől megfosztott közületi, egyesületi, szerzetesi, egyházi és más intézetek örömmel nyitották meg kapukat hadiárvaink részére.

Ezeknek az intézeteknek szolgálatunkba állításával kettős eredményt értünk el. Egyfelől jó és gyors elhelyezéshez juttattuk hadiárvainkat és jutányosabb ellátásuk biztosításával az állam javát is szolgáltuk, másrészt megélhetést nyújtottunk sok elnéptelenedett intézménynek, sőt talpraállítottunk olyan árvaházakat is, amelyek működésüket kénytelenek voltak megszüntetni.

A rendkívül súlyos gazdasági helyzet, mely még egyre rosszabbodik, igen sok jobsorsú hadiözvegy és hadirokkant megélhetését is válságossá tette. Nem képesek gyermekeik neveléséről és ellátásáról gondoskodni. Bár nehezen válnak meg tőlük, intézeti felvételüket kérik. Érthető tehát, hogy gondozottaink száma nem fogy és teljes erőnkkel azon kell lennünk, hogy az igénylők reáutaltságának tüzetes elbírálása útján igazságos sorrendet állapítsunk meg a beutalásoknál.

A beutalások — a kibocsájtással, áthelyezéssel vagy kilépéssel megüresedő helyekre — a tanév végén meghirdetett pályázat folytán beérkező kérvények alapján történnek és évközben csak rendkívüli esetekben engedélyezünk felvételt.

A hivatkozott cikk mellékletéből és az állami hadiárvaintézeteknek alább adott ismertetéséből az is kiténik, hogy a gondozásunkba vett hadiárva ifjúságot túlnyomóan gyakorlati foglalkozásokra képezzük ki és hogy intellektuel pályára aránylag csak kevés gyermeket nevelünk.

Ennek sem kell ma külön okát adni. A szellemi pályák túl vannak zsúfolva, szinte emberfeletti küzdelembe kerül az azokon való elhelyezkedés és ismeretes, hogy a főiskolát végzett fiataloknak nem kis hányada kényszerűségből olyan munkát vállal, amelyhez gyakran semminemű képzettség sem kell.

Lelkiismeretbe vágó lett volna tehát, hogyha a fiataloknak kivétel nélkül szabad utat nyitottunk volna a főiskolákhoz és bizonyos, hogy ezzel csakis a szellemi proletariátust neveltük volna.

Meggyőződésem, hogy helyesen jártunk el és erős a hite T., hogy az eredmények igazolni fognak minket. Azon a közel negyedfélezer férőhelyen, mely saját intézeteinkben és az idegenekben rendelkezésünkre áll, eddig legalább kétannyi gyermek fordult meg és a jövőben még ugyanannyi hadiárva fog kiképzést nyerni.

Becsületes és nagyarányú gondoskodást jelent ez az állam részéről, és habár kötelességen alapult, nem fog elmaradni a hála, a hűség és a ragaszkodás azok részéről, akik ebben az istápolásban részesültek.

Mielőtt átadnám a szót munkatársaimnak, intézeteink derék vezetőinek, e helyen mondok őszinte köszönetet nekik és a hadiárvagondozás azon kedves barátainak, akik értékes hozzászólásaikkal szívesek voltak e kis munkát tartalmasabbá tenni.

Kelt Budapesten, az 1929. év december havában.

A Hadiárvák váci m. kir. állami bőripari szakiskolájának története.

Írta: GALL JÓZSEF,
intézeti igazgató.

Eredetileg rokkantiskola volt, melyet még a világháború folyamán, az 1917. év március havában az azóta megszűnt Országos Hadieonozó Hivatal létesített abból a célból, hogy a testi fogyatékoságuk ellenére ipari kiképzésre alkalmas hadisérültek és hadirokkantak jövőbeli megélhetésük érdekében a cipész és szíjgyártó mesterséget elsajátíthassák.

Az intézet létesítésében jelentős szerepe van Pest vármegye közönségének is, amely példaadó módon vette ki részét a háború áldozatairól történt gondoskodásból akkor, amikor a csődbe került „Kobrák” cipőgyár váci telepét megvásárolta és azt a m. kir. kincstárnak 40 évi időtartamra ingyenes használatra engedte át azzal a kikötéssel, hogy abból ipari rokkantiskolát, majd rendeltetésének befejeztével rokkant kereseti telepet kell létesíteni. A vármegye egyidejűleg társadalmi gyűjtőakciót kezdeményezett azért, hogy a kereseti telep célbavett létesítésével egyidőben annak közelében kertes családi házak legyenek felépíthetők olyan hadirokkantak számára, akik súlyos testi törődöttségük okán a telepen, mint jövőbeli kereseti helyükön a lakást előreláthatóan örömmel fogják igénybe venni. A gyűjtés tekintélyes összeget eredményezett, úgyannyira, hogy Pest vármegye az egykori „Kobrák” cipőgyár területét szomszédos ingatlanoknak megszerzésével jelentős mértékben meg tudta növelni és alkalmas fekvésű telkek megvásárlása-

val hozzájárult a kincstár is a telep területének megnagyobbításához és kikerekítéséhez.

Ám a szép elgondolása rokkant kereseti telep tervének megvalósítására nem került sor. A szomszédos Ausztriában és Németországban létesült hasonló intézményekről szerzett tapasztalatok azt igazolták ugyanis, hogy a kereseti telepek, mint átlag csak félmunkaerőt képviselő rokkantaknak egyesülései, nem versenyképesek és nem életképesek.

Így végleg el kellett ejteni a kereseti telep eszméjét és a fősúlyt a rokkantiskola fejlesztésére kellett fordítani.

Az iskola háromféle bőripari mesterség elsajátítására képesített, úgymint a cipész-, szíjgyártó- és bőrdíszműves iparra.

Az Országos Hadigondozó Hivatal, majd annak jogutódja, a m. kir. népjóléti és munkaügyi minisztérium az intézetbe azokat a gyógyult hadisérülteket, illetve hadirokkantakat utalta be, akik háborús sérüléseik folytán korábbi foglalkozásukat nem folytathatták s megélhetésük más módon nem volt biztosítva. Ezek a rokkant tanulók túlnyomó részben lábcsonkulást szenvedtek és korábban földművesek voltak. Átlag egy évig maradtak az intézet állományában s tanulmányaik befejeztével bizonyítványt kaptak, amely őket iparossegédekké minősítette. E bizonyítványnak alapján munkakönyvet válthattak s az intézet Igazgatósága által meghatározott segédi gyakorlati idő letelével mesterségükben önállósíthatták magukat. Ezt a gyakorlati időt az igazgatóság a rokkant képzettségének foka szerint 2 hónaptól 2 évig terjedő tartamban állapította meg, rendkívüli méltánylást érdemlő esetekben azonban az önállósítási jogot minden további szakbavágó gyakorlat igazolásának kötelezettsége nélkül is kiadhatta a rokkantnak.

Felszabadulásuk alkalmával teljes szerszámfelszerelést és készpénzsegélyt kaptak. Az intézetből eltávozva, kevés kivétellel otthonukba tértek és folytatták tanult mester-

ségüket, mely megélhetésüket biztosította. Így nem szorultak hozzátartozóiknak, községüknek és a társadalomnak támogatására, amiért is el lehet mondani, hogy a rokkantiskola hivatását betöltötte.

A rokkantiskolában összesen 1284 hadirokkant fordult meg. Ezek közül kiképzést nyert és felszabadult: 974 és pedig a cipésziparban 745, a cipőfelsőrészkészítésben 23, a szíj gyártóiparban 176 és a bőrdíszművességben 30, ezenfelül 2—3 hónapos cipőfelsőrészkészítő tanfolyamot végzett még 74 rokkant.

A többi évközben kilépett, illetve más pályát választott.

A forradalmak idejét nagyobb megrázkódtatás nélkül élte át az intézet. Csupán a lelkek egyensúlya bomlott meg s rombolás csak ott ment végbe. Ez mindenkor emlékezetes marad az intézet történetében, de különösen felejthetetlen lesz az a megkönnyebbülés és az a boldog érzés, amely 1919 augusztusában a mi szíveinket betöltötte.

Az oláh megszállás is különösebb baj nélkül múlt el.

Az 1920. évben a rokkantlétszám már 100 főre apadt le s újabb jelentkezések, illetve beutalások már csak szórványosan történtek, úgyhogy a népjóléti és munkaügyi m. kir. miniszter úr a megüresedett intézeti férőhelyek célszerű kihasználásának szempontjából elhatározta, hogy az intézetben fokozatosan hadiárvaifjakat fog ipari kiképzés céljából elhelyezni. Evégből tervbevette, hogy a rokkantiskolát ipari szakiskolává szervezi át.

Ebben az időben ugyanis már egy olyan állami nevelőintézet létesítésének szüksége merült fel, amely azon fiúhadiárvák részére, akik az elemi iskola elvégzése után ipari pályára akartak lépni, illetőleg a kellő hajlandóság hiánya miatt középiskolai elméleti iskoláztatásra nem voltak alkalmasak, valamely mesterségben alapos kiképzést s egyidejűleg gondos, hazafias és vallás-erkölcsi nevelést nyújtson, hogy

őket azután megfelelő jellembeli ellenálló képességgel és a megkívánt szakmabeli képzettséggel felvértelve bocsássa ki a gyakorlati életbe.

Erre a célra egy ipari szakiskolai tanterv szerint működő s internátussal kapcsolatos intézet formája látszón legmegfelelőbbnek és ennek helyéül a rokkantiskola tágas helyiségeivel és nagykiterjedésű földterületeivel szinte magától kínálkozott. A népjóléti és munkaügyi m. kir. miniszter úr. még az 1921. év elején fel is kérte a kereskedelemt'p.y m. kir. miniszter urat, bízva meg az Országos ipari és Kereskedelmi Oktatási Tanácsot a szakiskola szervezeti szabályzatának és tantervének kidolgozásával s egyben sorozza be az intézetet a többi ipari szakiskola közé, amelyeknek sikeres elvégzése s az előírt záróvizsga letétele, illetve a kiadott végbizonyítvány a tanulót mesterségében segédi munkakönyv s egy évi gyakorlat után iparigazolvány váltására jogosítja.

Közben, az 1921. év március havának végén beérkezem a beutalt hadiárváknak első csoportja, 26 ifjú, akik egyelőre ideiglenes tanterv szerint kezdték meg gyakorlati és elméleti tanulmányaikat.

A fiúk megjelenése új hangulatot teremtett az intézetben. A romlatlan kedélyű és minden irányban hajlítható gyermekek, éles ellentétben a sorsukkal érthetően elégedetlen rokkantakkal, valóságos felüdítő hatással voltak gondozóikra nehéz és felelősségteljes munkájukban.

Az iparoktatási Tanács nagy gonddal és szeretettéi-
elkészítetté a maea nemében ma is egyedülálló szakiskolának szervezeti szabályzatát és tantervét s ennek alapján az 1921. év szeptemberében a „Hadiárvák váci m. kir. áll. bõripari szakiskolája” megkezdte rendes működését. Az utána következő évben azután már két évfolyam működött, az 1923. év őszén pedig a III. évfolyamnak beállításával teljesen kiépült a szakiskola.

Ekkorra a hadirokkant-tanulók létszáma már 32-re apadt le, 1924-ben 11-re, 1925-ben 6-ra, az utolsó közülök 1925 október hó 10-én hagyta el az intézetet.

Az első csoportba tartozó 26 hadiárvanövendék 1924. évi július hó végén fejezte be tanulmányait. Szép sikerrel letették az előírt írásbeli-, rajz- és szóbeli záróvizsgát s „Végbizonyítványt” nyertek.

Új gond háramlott ekkor az intézet vezetőségére: a végzett tanulók elhelyezése. A munkaadók és az illetékes iparoskörök még nem ismerték az iskolát s így előre látható volt, hogy a mostoha munkaviszonyok következtében is nehézségek fognak felmerülni a fiúk elhelyezése körül.

Személyes érintkezésbe léptem ezért először is a fővárosi ipartestületekkel és a keresztényszocialista szervezettel, oly megbízható kisiparosok ajánlására kérvén fel őket, akiknél megnyugvással volnának a végzett növendékek elhelyezhetők. Különös súlyt kellett erre helyezni azért, hogy a rossz környezet ne kockáztassa a három évi fáradságot és az állam nagy áldozatának szép eredményét. Azután munkatársaimmal sorra jártuk az ajánlott mester-műhelyeket és írásban megkerestem a kereskedelmi és iparkamarákat, valamint a végzett tanulók lakóhelyei szerint illetékes és szomszédos ipartestületeket, ismertetve velük a vezetésem alatt álló intézetet és ugyancsak megbízható iparosmesterek címeit kérve tőlük. Nagyon kevesen válaszoltak a megkeresésekre. Mégis sikerült az ifjaknak felét a fővárosban, környékén és a vidéken elhelyezni. A többiek saját erejükből és hozzátartozóik segítségével lassan-lassan szintén alkalmazáshoz jutottak. A fővárosban és környékén elhelyezett fiúkat személyesen meg-meglátogatom munkahelyeiken, illetve tisztviselőtársaim útján ellenőriztetem, a vidékiekkel pedig írásbeli érintkezést tartok fenn és őket jó tanácsokkal és útbaigazításokkal állandóan támogatom.

Az 1924. év októberében változás állott be az intézet életében: működésének köre bővült. A népjóléti és munkaügyi m. kir. miniszter úr ugyanis hároméves kertészeti tanfolyamnak szervezését rendelte el, ugyancsak hadiárvaifjak részére. A tanfolyam 12 növendékkel indult meg, akik az ikervári testvérintézettől helyeztetek át. A kertész-képzés céljaira az intézet 20 kat. holdnyi termőföld területe jelöltetett ki, melyen eddig szántó-vető gazdálkodás folyt.

Az 1926. évtől kezdve a kertészfiúkkal együtt évenként átlag 160 főre szaporodott a gondozottak létszáma, amelyből 124 iparos- és 36 kertésztanuló volt.

Az 1927-28. tanév végével az ötödik végzett iparos-raj bocsátattott ki az életbe, akikkel együtt összesen 168 fiú és pedig 124 cipész, 16 szíjgyártó és 28 bőrdíszműves hagyta el az intézetet. Elhelyezkedésük a gyakorlati életben viszonylag kielégítőnek mondható, hogyha tekintetbe veszem a még mindig fennálló áldatlan munkaviszonyokat. Az utóbbi években hathatós segítséget nyert az intézet az Állami Munkaközvetítő Hivatalban, amely budapesti és vidéki szervei révén jelentékeny számú végzett tanulót juttatott munkához.

Az intézetnek kitűzött céljai elérésére irányuló munkája és törekvései közben, különösen a háború és a „forradalmak” utáni időkben sok gazdasági természetű nehézséggel kellett megküzdenie, annak ellenére, hogy a népjóléti és munkaügyi m. kir. minisztérium előterjesztéseimet és javaslataimat mindenkor a lehetőség határáig honorálta s ezzel a munka alapfeltételeit állandóan megteremtette.

Ezekben az időkben pénzünk értéke úgyszólván napról-napra esett. Az intézet megállapított havi javadalma nem fedezte a szükségleteket s mindig póthitelt kellett kérni, melyet rendszeren csak az év utolsó hónapjában sikerült megkapni. Reális költségvetése csak az 1924—25. évben volt az intézetnek, amikor a „Dologi kiadások”-nak összege

a 17.000-es szorzószám alapján 187.159 aranykoronában állapított meg. A következő évben már ismét papírkoronás költségvetéssel kellett dolgozni és pedig a 14.500-as Szorzószám alapján, ami az előző évi hitellel szemben 473 millió papírkoronával kevesebbet jelentett, holott az élelmi-szer- és anyagáruk nem hogy estek volna, hanem mindinkább emelkedtek. Az intézet hiányos szükségleteit tehát isms' csak póthitel útján lehetett fedezni az 1928—29. költségvetési évig bezárólag, amikor is végre rend állott be a gazdálkodásban.

A nehézségeket az elmúlt években nagyban növelte az a körülmény is, hogy a sokféle anyagszükségletnek jó része csak a különböző központok útján volt beszerezhető és sohasem elegendő mennyiségben. Ez különösen a liszt. korpa és a tüzelőanyagokra állott. A helyzet csak akkor kezdett javulni, amikor pénzünknek stabilizációjával kapcsolatban az árak maximalása megszűnt s ezzel együtt a szabadverseny megindult.

Nem. lesz minden érdekesség nélkül, hogyha röviden az intézet munkásságának és életének jelenét is vázolom.

Az intézet telepe a Máv. váci állomásával szemben, a vasúti pályatest északi oldala mentén terül el. A mintegy 3 kat. hold nagyságú belterületen a főépületen kívül még 5 lakóház emelkedik, amelyeket az egykori „Kobrák” cipőgyár mintegy 25 évvel ezelőtt épített. A főépület kétemeletes, lapostetejű, téglából való, központi fűtéssel ellátott, modern, tágas gyárépület, amelynek legfontosabb része a három, egymás fölött lévő, egyenkint 55x15 m méretű nagy terem. A földszinten az ebédlő és a gépraktár, az 1. emeleten a műhelyek, a II. emeleten pedig a hálóterem vannak elhelyezve. A többi lakóház a tisztviselőknek és egyéb alkalmazottnak egészséges és a kor kívánalmainak megfelelő lakásul szolgál. A telepnek külön vízműve, csatornázása és elektromos világítása van.

A belsőségekkel tőszomszédosan mintegy 4 kat. holdnyi telek kerül el, amelyen a tanulók játék- és sporttere, a szérűskert és a lucernás van elhelyezve. A belterülettől délkeleti irányban, a Temető-út által elválasztva, fekszik a kertgazdálkodás 20 holdnyi földterülete.

A főépület belső berendezése egyszerű, de céljának teljesen megfelelő. Legtöbbje a „Kobrák” cipőgyár leltári tárgyai közül való, más része pedig a megszűnt Hadigondozó Hivatal időközben feloszlott budapesti intézményeinek berendezési tárgyaiból került ki,

A „Szervezet” szerint a szakiskolának célja „az ipari pályákra hajlammal bíró hadiárváknak és kivételesen hadirokkantak gyermekeinek a bőripar egyes ágazataiban, jelesen a cipész-, szíjgyártó- és bórdíszműves iparban, szakképzett iparossegédeké váló nevelése és ezzel egyben a hazai bőrfeldolgozó ipar fejlesztése”.

A tanulókat a népjóléti és munkaügyi m. kir. miniszter úr utalja be az intézetbe a minden tanév vége felé meghirdetett pályázatra benyújtott kérelmek alapján. Csak az a hadiárva fiú nyerhet felvételt, aki valamely közép-, vagy polgári iskola két osztályát, vagy pedig az elemi iskola hat osztályát sikerrel elvégezte, életének 12-ik évét betöltötte, jól fejlett, egészséges és ép testalkatú.

A szakiskola általános igazgatási és gazdasági szempontból fenntartójának, a népjóléti és munkaügyi m. kir. miniszter úrnak fennhatósága, tanítási szempontból pedig a kereskedelemügyi m. kir. miniszter úrnak főfelügyelete alatt áll. Utóbbi ezt a főfelügyeletet az iparoktatási főigazgató által gyakorolja.

A közvetlen felügyeletet egy 9 tagú felügyelő bizottság gyakorolja, amelynek elnökét és három tagját a népjóléti és munkaügyi m. kir. miniszter úr, 2 tagját a kereskedelemügyi m. kir. miniszter úr nevezi ki, egy-egy tagját pedig Pest vármegye közönsége, Vác város közönsége és a buda-

pesti Kereskedelmi és iparkamara választja. Az elnök kinevezése a kereskedelemügyi m. kir. miniszter úrral egyetértően történik. Ezenkívül tagjai a felügyelő bizottságnak a szakiskola igazgatója, aki egyúttal előadó és műhelyfőnöke, aki a bizottság jegyzője.

A felügyelőbizottság elsőrendű hivatása közreműködés abban az irányban, hogy az iskola és a gyakorlati ipari élet között szoros kapcsolat szövődjék.

Az intézetnél ezenkívül a népjóléti és munkaügyi m. kir. miniszter úr által a minisztériumának kebeléből kinevezett iparüzemi ellenőrző bizottság is működik főképen azzal a rendeltetéssel, hogy a műhelyek jövedelmezőségének fokozását előmozdítsa.

A záróvizsgák eredményét, egy, a kereskedelemügyi m. kir. miniszter úr által kinevezett vizsgabizottság bírálja el.

Az elméleti szak- és rajzoktatást az intézet műhelyfőnöke s egy intézeti középiskolai rajztanár, a közismereti tantárgyakat pedig a helybeli polgári fiúiskola igazgatója és tanárai, illetve egy kegyesrendi főgimnáziumi tanár tanítják. A valláserkölcs nevelést a hittan keretében az illető vallásfelekezetek lelkészei végzik. Az internátus! rend- és fegyelmetartás, a korrepetálás, testnevelés és a kertész-tanulók közismereti oktatása két beosztott állami elemi iskolai tanító és külön még egy internátus-felügyelő munkakörébe tartozik. Az iskolaorvos a növendékek egészségi állapotát naponkénti látogatásával éber figyelemmel kíséri. A műhelyekben a műhelyfőnök irányítása mellett szakmájukban képzett iparos-mesterek és segédek tanítanak. Előmunkásokként részben hadirokkant-segédek dolgoznak, akik annakidején a rokkantiskolában tanulták ki mesterségüket, részben néhány, a szakiskolát már végzett, kiválóbb hadiárva ifjú. A kiterjedt gazdasági munkakör a gondnok, ellenőr, élelmezőtiszt és kezelőnök között oszlik meg. A kertészfiúkat gyakorlatilag és elméletileg két okleveles kertész

tanítja. Ezenfelül még megfelelő gazdasági segédszemélyzete is van az intézetnek.

A szakiskola tanterve a következő:

	Heti tanítási óraszám.		
	I.	II.	III.
	é v f o l y a m		
a) Általános tárgyak.			
Vallástan.....	1	i	1
Magyar nyelv.....	2	2	2
Történelem és földrajz	2	1	i
Számтан.....	2	2	1
Természettan-vegytan.....	1	1	
Mértan és mértani rajz.....	2	—	—
Szabadjézi rajz.....	2	2	
Egészségtan.....	—	—	1
Testgyakorlás	2	2	2
h) Szaktárgyak.			
Könyvviteltan és költségvetéstán.....	—	—	2
Bőripari technológia	—	2	1
Szakrajz.....	—	4	4
Műhelygyakorlatok.....	28	27	29
Összesen	42	44	44

Amint ezt a tanterv is mutatja, a tanulók széleskörű és mélyreható elméleti és műhelyi oktatásban részesülnek. Mesterségüknek minden fogásával megismerkednek. A bőr- és mellékanyagok gyártásának módjában és a fajták alapos ismeretétől kezdve a mintaszerkesztésben és szabászatban is járatosakká lesznek. Mindez természetesen csak alap, amelyre azonban az életben szerzendő tapasztalatokkal biztosan építhetnek. Természetes, hogy a 13—17 éves ifjú az iskolában nem sajátíthatja el a munkának azt a menetét, amelyet az élet szabad versenyében tőle megkívánnak, a körülmények kényszerítő hatása alatt azonban rövidesen ebbe is belejön.

A növendékek a tanműhelyekben részint megrendelésre, részint eladás céljából raktárra dolgoznak, miután a

megrendelések nem mindig nyújtanak elegendő, illetve megfelelő alkalmat tantervszerinti, sokoldalú kiképzésükre.

Az intézet műhelyeinek évi átlagos termelése — a 3 utolsó tanévet véve alapul — a következő:

	Á r u	Érték
1846	pár új cipő	P 11.710
2409	„ cipőjavítás	„ 3.115
29	„ új lószerszám	„ 3.273
75	„ lószerszámjavítás	„ 403
220	drb vegyes szíjgyártóipari cikk	„ 866
63	„ új bőrdöng	„ 1.994
31	„ bőrdöngjavítás	„ 239
748	„ új bőrdíszműipari tárgy	„ 3.868
239	„ bőrdíszműtárgy-javítás	„ 574

Az 1928. év közepéig kaptafa- és sámfakészítő gép_üzemét is működésben tartotta az intézet és évenként átlag 10.000 pár kaptafát és 4000 pár sámfát termelt és szállított nagyrészt cipésszellékkereskedőknek, 30—32.000 P értékben. Az üzemet azonban, miután abban tanulók nem voltak foglalkoztathatók és mert különböző gazdasági természetű okok is úgy kívánták, célszerűnek látszott egyelőre szüneteltetni.

Az intézet kertészsegéd- és kertmunkásképző tanfolyamáról is akarok még szólni. A felvételek mindkét tanfolyamra ugyancsak pályázat alapján történnek. A kertészsegédi tanfolyamra csakis olyan fiúhadiárva véhetők fel, akik a polgári, illetve középiskola 4 osztályát sikeresen elvégezték. Az intézet ezeket a „kertésztanoncokat” felvételük után bejelenti az Országos Magyar Kertészeti Egyesületnél, amely a fiúkat törzskönyvezi. A 3 évi tanoncidő eltelte után a növendékek ugyanezen Egyesületnél vizsgát tesznek, melynek eredményes letétele után kertészsegédeké lesznek. Az intézet ezen kertészsegéd-tanfolyama tanulóinak számát a földművelésügyi m. kir. miniszter úr egyelőre 12

főben állapította meg. A kertmunkásképző tanfolyam növendékeinek előképzettsége jóval kisebb, csakis 6 elemi osztály, némely esetben még kevesebb; 12 évesnél fiatalabbak azonban az utóbbi esetben sem lehetnek. Ezeknek a fiúknak tanideje ugyancsak 3 évben van megállapítva, az intézetben vizsgáznak és bizonyítvány mellett mint „kertmunkások” bocsáttatnak el. Szakmabeli gyakorlati és elméleti oktatásuk egyébként majdnem teljesen megegyező, eltérés csupán a közismereti tantárgyaknál van, amelyek a kertészsegéd-tanfolyam növendékeire nem kötelezők. Örvedetes jelenség, hogy a végzett kertésztanulók aránylag könnyen jutnak elhelyezéshez és megnyugtató, hogy az eddig felszabadult 27 kertésztanuló közül, akik között 4 kertészsegéd és 23 kertmunkás, egy sincs munka nélkül.

Az intézet kertgazdálkodása a tanulók sokoldalú képzésének érdekében a kertészetnek csaknem minden ágát felöleli, jelesül konyhakertészetre, virág-, gyümölcs- és díszkertészetre, hajtásra és szőlőművelésre van berendezve. E mellett kisebb mérvben mezőgazdálkodás is be van állítva az üzembe.

A konyhakerti termények elsősorban az intézeti élelmezésre használatnak fel, azonban jelentékeny mennyiség eladásra is kerül. A virágkertészet és hajtató főként tan- és intézeti dekoratív célokat szolgál. A faiskolában nevelt nemes gyümölcsfacsemetek nagy keresletnek örvendenek. A törzsgyümölcsös pedig, amely évről-évre bővül, 1—2 éven belül busásan meghozza a befektetett tőke kamatait és e mellett a környék gyümölcstermesztésének fejlesztésére, Uletve irányítására is jelentős befolyással lesz. Szőlővel egy déli lejtésű, erre a művelésre kiválóan alkalmas domboldal lett fokozatosan betelepítve és pedig ezen szőlőtermő vidék talajának legmegfelelőbb „Riparia”-val keresztezett „Berlandieri” alannyal. Az első telepítés az idén már 4 éves és jelentős termésre nyújt kilátást.

A kertészet jövedelmezőségét, a további beruházások szükségességét és a továbbfejlesztés indokoltságát a kiadások és bevételek összehasonlítása bizonyítja, a telepítéseknek javarésze pedig csak a jövőben fog első ízben termést hozni.

A kertgazdálkodás keretében egy kisebb (másodrendű) meteorológiai állomás is működik, amelynek észleletei havonta a központi Meteorológiai Intézethez futnak be, s időközönként a helyi lapokban is napvilágot látnak.

Valamennyi növendéknek általános műveltségét több módon iparkodik az intézet fejleszteni. Az ifjúsági „Önképzőkör”, amely kéthetenként tartja gyűléseit, a növendékek önálló szépirodalmi és szakbavágó elméleti tevékenységének fejlesztését célozza, viszont az 50 tagú négyszólamú énekkar és a 25 tagú fúvós-zenekar a zenei érzék nevelését szolgálja. Vetítettképes hetenkénti előadásokon általános ismeretekhez jutnak a fiuk. Rádión pedig az ifjúságnak való előadások közvetítettek.

A takarékosági hajlam nevelésére nagy gondot fordít az intézet vezetősége és a takarékosági napok megtartásán túl ezt a gondolatot állandóan felszínen tartja. Házi takarékbélyegek használatának bevezetése által e téren máris szép eredményeket ért el. A 160 fiú közül 120-nak már van egy kis félretett pénze és ezek közül 93-nak már postatakarékönyvecskéje is van 2—25 pengő betéttel.

A testnevelés terén is minden megtörténik. Az intézetnek szakszerűen berendezett tágas játék- és sporttere van, amelynek építésére az 1924. évben a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr az Országos Testnevelési Tanács révén 55 millió papírkoronát adományozott. Ezen a játéktéren minden szabad időben, de órarendszerűen is, tervszerű, intenzív testnevelés folyik: szertorna, szabadgyakorlatok, katonai rendgyakorlatok, atlétika, játékok, télen korcsolyázás. Vasárnap és ünnepnapok délutánjain nagy sétakirándulásokat rendez az intézet.

A szabad levegőn való sok mozgás, a jó élelmezéssel párosulva, a fiúknak megfelelő testi fejlődését eredményezi.

Az intézet betegszobája rendszerint üres. Nyolc év alatt csak egyszer, az 1925. év tavaszán volt komolyabb eset, amikor az influenza-járvány az internátus falai közé is behatolt. A kulrnináció napján 46 fiú feküdt a hevenyészett kórtermekben. Egyébként a roham csak 3 hétig tartott, egy-egy betegnél pedig 4—5 napig.

Egy halálesetet *is* fel kell jegyezni. Egy I. osztályos, kedves kis fiú halt meg az 1927. év november hó 18-án szervi szívbajban.

Az intézet napirendjében gondoskodás történik arról, hogy a növendékek alapos elméleti oktatás és gyakorlati kiképzés mellett valláserkölcsös és hazafias nevelésben részesüljenek és megfelelő mértékben jut idő a testgyakorlásra, sőt a hasznos szórakozásokra is.

Ugy az iparos-, mint a kertésztanulók az intézetből való távozásuk alkalmával teljes szerszámielszerelést, teljes ruházatot, némi készpénzsegélyt s útiköltséget kapnak. Biztosítva van tehát az ifjú, hogy munkába állása esetén az első időkben sem fog nélkülözni, sőt szorgalom és erős akarattal akár azonnal gyűjteni is kezdhet.

Az elmondottakból kitűnőleg az intézet minden lehetőt megtesz arra, hogy az ifjak, az életbe kikerülve, minden vonatkozásban megállhassák helyüket s a reájuk várakozó kísértésekkel szemben elegendő ellenálló erejük legyen.

Az egyes iparágakra való beosztásnál nagy körültekintéssel kell eljárni s a bőrdíszműves- és szíj gyártómesterségre aránylag kevés tanulót lehet csak felvenni, mert túltermelés esetén a gyakorlati életben ezek az iparágak nem szívhatnák fel a kibocsátott tanulókat.

Örvendetes tényként kell megemlítenem, hogy az utóbbi években az átlagos előképzettség színvonala emelkedett. Amíg ugyanis az első években többen is voltak, akik

megelőzőleg csak 4—5 elemi osztályt, vagy csak egy közép-osztályt végeztek és akik így csak felvételi vizsga után voltak ipariskolánkba befogadhatók, legutóbb már a pályázók mindegyikének megvolt a „jeles” vagy „jó” 6 elemi osztályú végzettsége, sőt többeknek 2—4 középosztálya is.

Az intézet katonásan nevelt, fegyelmezett és jól öltözött „ifjúsági százada” kivonulásai alkalmával a városban mindenkor kellemes feltűnést kelt, jó példát mutat s a városi ifjúság nevelésére is bizonyára üdvös befolyást gyakorol.

A történeti hűség kedvéért, de azért is, mert az intézmény jó hírneve mellett szólnak, fel kell még jegyeznem azt is, hogy Pest vármegye testnevelési felügyelősége az 1924—1927. évek nyári hónapjaiban, mindenkor a szünetben, 3 hetes, testnevelési oktatókat képző tanfolyamokat rendezett fenntartójának engedélyével az intézetben, a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium pedig az 1928. év nyarán, ugyancsak a szünetben, 6 hétre terjedő ruházati (férfiszabó- és cipész) ipari szakrajztanfolyamot tartott ugyanitt 37 iparostanonciskolai tanító részére a népjóléti és munkaügyi m. kir. miniszter hozzájárulásával, továbbá, hogy úgy a fővárosi és vidéki iskolák, mint egyéb intézmények évenként számos esetben tanulmányi látogatást tettek az intézetben. És mert érdemük, nem hallgathatom el azt sem, hogy a növendékek tornaversenyekről, munka- és rajzkiállításokról szinte rendszeresen kitüntetések és elismeréseket hoztak haza.

Minden évben, december 20-ika táján karácsonyi ünnepélyt rendez az intézet vezetősége, amelynek műsorán az ifjúság ének- és zeneszámain s az ifjúsághoz intézett beszédeken kívül egy-egy hazafias tárgyú színdarab vagy jelenet szerepel. Erre a célra jól berendezett színpada van az intézetnek.

Minden év július hónapjának elején pedig a szakiskola III. éves tanulóinak záróvizsgájával kapcsolatosan tanév-

záró-ünnepélyt tart az intézet, melyen a testnevelési eredmények is bemutatásra kerülnek. Ennek az ünnepélynek lélekemelő jelenete az, amikor a végleg távozó ifjak az iskola zászlója alatt ünnepélyes fogadalmat tesznek:

„Becsületesre fogadom, hogy:

Istenfélő keresztény életet fogok élni;

Magyar hazámat szeretni fogom s ha kell, érte életemet is feláldozom;

Hazafiatlan szellemű egyesületeknek szívvel-lélekkel, vagy meggyőződéssel tagja nem leszek;

Szorgalmas, józan életű munkás leszek és igyekezni fogok becsületes munkával családomnak és hazámnak javát szolgálni.

Cserébe a sok jóért, amit itt élveztem, ha tehetem, a szegényeket és árvákat támogatni fogom.

isten engem úgy segítjen!

Hiszek egy Istenben...”

Ezenkívül is megragad az intézet vezetősége minden kínálkozó alkalmat, amikor a növendékek figyelmét nagyjainknak erényeire és érdemeire, s a történelmi napok jelentőségére felhívhatja s amikor az utókor kegyelet- és hálaérzését, de a haza iránt tartozó kötelességtudást és hűséget is beléjük nevelheti.

Jómagam, mint ennek az intézetnek alapításától fogva vezetője, és a magyar hadigondozásnak kezdettől fogva szerény szolgálója, nyugodt lélekkel állíthatom, hogy az a fiatalság, amelyet az intézet kibocsájt az életbe, egy lépéssel sem fog elmaradni kortársai, az új nemzedék mögött abban a szent munkában, mely édes hazánk feltámasztását, újból nagygyá és boldoggá tételét célozza.

A székesfehérvári m. kir. Vass József dr. hadiárvaintézet története.

Írta: JANCSÓ SÁNDOR,
intézeti igazgató.

Ez az intézet is egyike azoknak a szükségszerű intézményeknek, melyek a nagy világegés nyomán ezrével és tízezrével árván maradt gyermekeink védelme és felkarolása érdekében létesültek.

A nagy világháborúban résztvett nemzetek és népek közül a sors legkegyetlenebb csapását Magyarországra mérte, noha a háború, felidézésében semmi része sem volt. Nemcsak területe kétharmad részének jogtalan elrablásával szenvedte a legnagyobb veszteséget, hanem férfilakossága színjavának elestével és megrokkolásával is. A nagy tragédia után legüdvösebbnek, legnemzetibbnek és kihatásaiban legeredményesebbnek mondható az a tervszerű és széleskörű intézkedés, mellyel a népjóléti és munkaügyi kormányzat a kiapadófélben lévő életerőforrásokat: hősi halált halt katonáinknak elhagyott gyermekeit gondozásba vette, felnevelésüket és kereső pályára kiképzésüket biztosította. E célból a csonka ország több városában különféle rendeltetéssel hadiárvaintézeteket hívott életre, amelyek a legrövidebb idő alatt színültig megteltek.

Székesfehérváron, a Budai-úton mindenkinek szemébe tűnik egy fekete külsejű, korhadó barakkváros, melyből legújabbán már három büszke kőépület emelkedik ki. Ez a m. kir. Vass József dr. hadiárvaintézet. Azóta viseli ezt a nevet, hogy dülékennyé vált deszkaházait maradandó épületekkel kezdte felcserélni. Az 1919. év őszén a veszélyez-

tetett Sátoraljaújhelyről és a megszállott Kassáról ide menekített hadirokkant utókezelő intézetekből, illetve rokkantiskolákból nőtt ki, melyek akkortájt jobb hely hiányában a város üresen álló barakktáborában találtak otthont. A kincstár a telepet utóbb a várostól örökáron megszerezte. A tábor az összeomlásig hadikórház (lábbadozó otthon) céljait szolgálta és az 1914. évben a háború tartamára e célból is épült. A nagykiterjedésű és népes telepet, mely 9 kat. holdon terül el és 40 fabarakkot számlál, egy nagy méheshez hasonlíthatom, melyben reggeltől estig döngicsélő, dolgozó méhek gyűjtik az igaz, egymás iránt türelmes keresztényi hitnek, a becsületes munkának és a tiszta magyar honszeretetnek édes mézét, hogy aztán onnan rajokban kirepülve, e nemes értékeket széthordhassák az egyenetlenkedő, közönyös, fásult magyar szívekbe! Ezek az apró, dolgozó méhek a világháborúban elesett magyar hősök árvái, akikről megboldogult nagy püspökünk, Prohászka Ottokár ezt írja:

„A nemzetek mostohája s árvája a letört Magyarországnak, bár sokat vesztett, de szeretetét éppen hadiárvái iránt nem vesztette el. Ki is szerethetne jobban, mint árva ország árva vérért?! . . .”

Az intézet, melyet a népjóléti és munkaügyi kormányzat az 1920. évben tett fiúhadiárvák részére hozzáférhetővé, kifejezetten iparosképző és nevelő, mely a növendékek mindennemű szükségletéről: ellátásukról, ruházatukról, iskolai tanításukról, műhelyi oktatásukról, szórakozásukról, lelkük nemesítéséről és műveléséről gondoskodik. Az intézetnek jól felszerelt, saját műhelyei vannak, melyekben a növendékek szakszerű, gyakorlati kiképzést nyernek és pedig választásuk szerint az asztalos, faszobrász, bogárnár, esztergályos, kovács, géplakatos, műszerész és művégtagkészítő, kárpitos, kocsinyerges, kocsi- és autófényező, mázó, szabó,

cipész, borbély vagy kerámiai iparban. Ezek a műhelyek amellet, hogy az intézet szükségleteit ellátják, bárhonnan jövő mindennemű rendelést elfogadnak és a vállalt munkát előzetesen történő kalkuláció alapján a rendelő fél igénye és ízlése szerint elkészítik. így nevezetesen be vannak rendezve épületmunkákra és műbútor készítésére a legművésziesebb faragásokkal, kocsik és hintók előállítására és javítására, autók szerelésére és javítására, karosszériák, orvosi berendezések, műszerek, művégtagok, csillárok, álló és asztali faragott díslámpák készítésére, mindennemű bútorok kárpitozására, kocsik, hintók, bútorok és autók fényezésére, „duccózására”\ bútorok mázolására, divatruhák és cipők elkészítésére és javítására, stb. Külön kiemelendő iparága az intézetnek a kerámia. Feladata az ország részére agyagipari szakmunkások képzése, akikben mindmáig nagy hiány van. A tanulók a műhelyben a láb- és gépkorongolás, öntés, mintakészítés és mázolás mesterségét sajátítják el, ezenfelül a tüzeléstechnikában és a díszítő ágban, továbbá a cserép-kályhakészítésben is tökéletes kiképzést nyernek. Az üzem termékeinek olyan tökéletes előállítására törekszik, hogy azokat a magyar fogyasztóközönséggel megkedveltesse és a külföldi áruval szemben versenyképessé tegye. Célba vette ezenfelül az iparnak, mint nálunk életképes — de sajnálatosan elhanyagolt — mesterségnek országos kiterjesztését és fejlesztését is. Azt akarja elérni, hogy behozatalra ne legyen a jövőben szükség.

A gyakorlati ipari oktatással párhuzamosan az intézet külön tantermeiben történik a hadiárva növendékek elméleti oktatása az iparostanonciskola anyagából, közismereti és szakrajzi csoportosítással. Az elméleti oktatást nyolc tanerő, a hitoktatást 3 lelkész végzi. A tehetséges és kiválóan szorgalmas növendékek ezenkívül magánúton megszerezhetik a négy középosztályú végzettséget. A feltűnő rajzkésziséggel és tehetséggel bíró fiúk részére külön rajztanfolyamok

rendszeresítettnek. A zene iránt hajlammal bíró növendékek fúvós hangszereken képeztetnek ki. Az intézetnek 28 tagból álló fúvós zenekara országos hírnévre tett szert. Igen szép cserkész- és csoportéletet is élnek az intézeti tanulók. A 262. számú Csaba-cserkészcsapat az ország első csapatai között szerepel és magas színvonalú az intézet leventecsapata is. Vasár- és ünnepnapokon az istentiszteletek után rendszeres önképzőköri élet folyik.

Az egyes műhelyek élén szakképzett oktatók állanak megfelelő számú segédoktatókkal és szakmunkásokkal, akik a tanulókat közvetlenül foglalkoztatják. A növendékek és az önálló ipar gyakorlására jogosított oktató-mesterek (műhelyvezetők) között szabályszerűen tanoncszerződés létesül. Minden műhely a kézi szerszámokon kívül fel van szerelve a legmodernebb, villanyhajtásra berendezett gépekkel, így a faipari műhelyekben szalag- és körfűrészgép, egyengető-, véső-, fűrő-, gyalu-, maró- és másológépek vannak. A vasipari műhelyekben eszterga-, gyalu-, maró- és fűrőgépek, réz- és nikkelfürdők, a fényezőműhelyben pedig „ducco” berendezés állanak rendelkezésre; viszont a kerámiai műhely agyag- és mázórló dobokkal, nyomószivattyúval, keverőkészülékkel, úgynevezett filterpréssel, gépkorongokkal, présgépekkel stb. van felszerelve.

Az intézetbe hadiárvasfiúk nyerhetnek felvételt, melynek feltételül a betöltött 14-ik életév, ép testalkat és legalább az elemi iskola 6. osztályának sikeres elvégzése van megállapítva. A beutalásokat az intézetet fenntartó népjóléti és munkaügyi m. kir. minisztérium eszközli a minden tanév végén nyilvánosan és széles körben meghirdetett pályázat alapján.

A tanulók a 3, illetve 4 évi tanoncidő alatt minden tanév végén az ipartestület elnökének, illetve kiküldötteinek és a tanfelügyelőnek jelenlétében vizsgát tesznek és a tanoncidő eltelte után ünnepélyes formák között felszabadíttatnak.

Az intézet vezetősége ez alkalomból teljesen új alsó és felső ruházattal, cipővel és a foglalkozásukhoz szükséges szerzőszámfelszereléssel látja el őket, azonfelül kiadja kezeikhez a részükre tanulóéveiken át gyűjtött összegről szóló takarékpénztári betétkönyvüket és tőle telhetőleg gondoskodik elhelyezésükről.

Az intézet fabarakjainak maradandó tégláépületekkel való felcserélése most van folyamatban. Miként már fentebb említettem, 3 épület már el is készült. Elsőként a kétemeletes igazgatósági épület került fedél alá, utána a 2 hatalmas internátusi épület építését vették munkába, melyek egyenként 140 növendéket fognak befogadni. Központi fűtéssel és modern egészségügyi berendezéssel lesznek ellátva. Ezután kerül sor az új műhely-épületeknek létesítésére és megépítésükkel egyidőben meg fog történni az intézet iparüzemeinek már régebben tervbevetett átcsoportosítása.

Azok a műhelyek, melyekkel más intézetek is rendelkeznek, meg fognak szűnni és az intézetben csak 3 nagy iparág marad meg, jelesül a vasipari, faipari és a kerámiai.

Az első építkezések megkezdésével kapcsolatban, miután ez is az intézet történetéhez tartozik, meg kell emlékezni arról a lélekemelő, bensőséges ünnepélyről, mely az 1926. év szeptember hó 21-én folyt le az igazgatósági épület alapkövének letétele alkalmából.

A fellobogózott és virágokkal gazdagon ékesített telepen, az intézet fúvós zenekarának közreműködésével, fényes segédlettel tábori mise vezette be az ünnepélyt, melyen a vármegye, a város, a helyőrség, csendőrség, rendőrség és az állami hivatalok vezetői teljes számban vettek részt. Megjelent az ünnepélyen Vass József dr. kalocsai nagyprépost, népjóléti és munkaügyi m. kir. miniszter úr is, akit Pettkó-Szandtner Aladár h. államtitkár, a minisztérium gyermek-

védelmi és hadiárvagondozási ügyosztályának főnöke a következő beszéddel üdvözölt:

„Nagy méltóságú Miniszter Úr!
Kegyelmes Uram!

Különös melegség tölti el szívemet és lelkemet ebben a pillanatban, amidőn Excellentiádat első ízben van szerencsénk a háború legkisebb áldozatainak nevelésére és gyámolítására szolgáló ebben az intézetben üdvözölnöm.

Ebben az intézetben, amely mint az elveszett kassai és sátoraljaújhelyi hadigondozó intézet hányatott utódja, ennek a városnak falai között talált szegénységünkhöz illő primitív otthont mindaddig, amíg Excellentiád atyai gondoskodása, megérintő szíve és erős akarata lehetővé tette, hogy düledező faépületeit végre maradandó kőépítményekkel cserélje fel.

Ez a nevezetes fordulópont, ez a mi nagy ünnepünk hozta ki Nagyméltóságodat mindnyájunk osztatlan nagy örömére körünkbe, akik szerény személyemmel az élen csendes, igaz munkásai vagyunk a legszebb feladatnak, az igazi jóvátételnek, a magyar hadiárvagondozásnak.

Amidőn a mai napon Nagyméltóságod magas, megtisztelő jelenlétében ünnepélyes formák között tesszük le a létesülő épületek elsejének alapkövét, engedje meg Excellentiád, hogy annak a harmadfélszáz hadiárvának nevében is, akit a haza derék, becsületes, istenfélő, vallásos és munkás polgárának nevelünk fel itt, soha el nem múló hálaérzetünknek adjak kifejezést messzelátó gondolkodásáért, elhatározásáért, közismert emberbaráti, szociális gondoskodásáért és engedje meg, hogy a gondozásunkra bízott nagy családnak nevében is mélységes, igaz tisztelettel és szeretettel üdvözöljem Excellentiádat. A Gondviselés állította Nagyméltóságodat az újjáépítés legnehezebb óráiban a mi nagyrahívott minisztériumunk vezető helyére. A Gondviselés tartsa

meg Excellentiádat számunkra e fontos helyen, sok-sok éven keresztül. Isten hozta Excellentiádat körünkben!”

A miniszter megköszönte a fogadtatást s rövid beszédben válaszolt. „Az eszme, a gondolat a miniszteré — úgymond — de adott esetben a megvalósításhoz valóban férfiak kelleneek. A magyar állam tulajdonképpen kötelességet teljesít most, mert hisz tele vagyunk lerovandó kötelességekkel azok iránt, akik az életüket áldozták fel a hazáért. De ehhez akarat, elszántság és munka szükséges. A miniszter melegen üdvözli a férfiakat, kik őt ebben a munkájában támogatják.”

Ezután Székesfehérvár néhai nagynevű püspöke, Prohászka Ottokár b. t. t. szólt és affölött elmélkedett, hogy mi kell a házépítéshez? Elég-e a nyers matéria? Ház-e az, amely nem a szeretet fundamentumára épül? „Az ősz a vetés évszaka” — úgymond a püspök. — „Szeretném, ha ennek a vetésnek virágos gyümölcse fejlődne majd az elkövetkező tavaszokon”. Üdvözli Vass minisztert, akiben tetterős, energikus férfiát látja a nagy gondolatoknak. Minden haladáshoz, minden fejlődéshez vezetők kelleneek, akik nemcsak vaskeztüvel, hanem szeretettel, megértéssel emelik magukhoz az alattuk állókat. Áldását adja a miniszterre, az épülő házra, majd megáldja az alapkövet és aláírja az alapkő okmányát. Sorban utána a népjóléti és munkaügyi m. kir. miniszter és az ünnep minden résztvevője.

Valaki az ünnep végeztével felvetette a kérdést, vájjon mi lesz a rendeltetése ennek a szép intézménynek akkor, amikor a hadiárvagondozás megszűnik, amikor már felserdültek az összes hadiárvák.

Könnyű volt a feleletet megadni annak, aki az állami gyermekvédelmet és a hadiárvagondozást legfelsőbb helyről irányítja. Nagy mértékben éreztette hiányát — úgymond — már a múltban is egy olyan intézet, amely az állami gyermekmenhelyek kötelékébe tartozó fiúgyermek ipari kikép-

zését biztosítaná. Közel félszázezer gyermek van ma állami gondozásban, akiknek nagyrésze ipari pályára kívánkozik. Mi sem természetesebb tehát, hogy ezeknek a fiúknak javát a hadiárva felnevelésével megüresedő intézeti férőhelyeken fogjuk elhelyezni abból a célból, hogy belőlük is éppen olyan derék, kiváló és megbízható iparossegédeket neveljünk, mint amilyenek a hadiárva sorából az életbe kikerültek és a jövőben' még kikerülnek. És az állami gyermekmenhelyek gyermektartalékjai kimeríthetetlenek, mert állandóan új és új elhagyott gyermekekkel szaporodnak. Az intézet tehát örök életre számíthat. Tanult, értelmes, művelt, hazafias és megbízható magyar iparosra mindig lesz szükség. Legyen tehát mindig olyan intézet, legyen lehetőleg több olyan intézet, amely iparosaink színvonalát emelve, a régi céhek világához hasonló elsőrangú munkásgárdát nevel.

Az intézet tanulóinak forgalmáról, felekezet, előképzettség és kor szerint való megoszlásáról az alábbi kimutató adnak tájékoztatást.

Az 1928. évi augusztus hó 31-éig 563 hadiárva fiú, illetve súlyos hadirokkantnak fiúgyermeké nyert felvételt az intézetbe. Ezek között volt:

róm. kath. vallású	422	vagyis	75	%	
gör. kath.	2	„	0·4	„	
ev. ref.	113	„	20	„	3
ág. hitv. ev.	22	„	4	„	
izraelita	4	„	0·6	„	
Összesen	563		100	%	
Az elemi iskola I—IV. osztályát végezte	147	vagyis	27	%	
Az elemi iskola V—VI.	292	„	52	„	
A közép (polgári) iskola					
I—IV.	124	„	21	„	
Analfabéta pedig			1	volt.	
Összesen	563		100	%	

Megjegyzem, hogy a fentebbiekben megjelölt korhatáron alul álló és a meghatározott iskolai képzettséggel nem rendelkező növendékek még az intézet megszervezése előtt vétettek fel, túlnyomóan különös személyi körülményeiknél fogva, melyek azonnali intézeti elhelyezésüket tették szükségessé. Ezen fiúk részére előkészítő tanfolyamok tartattak és csak azoknak elvégzése és az előírt életkor elérése után osztattak be műhelyi szolgálatra, illetve a tanonciskolába.

Az intézeti növendékek közül mes-			
terségében felszabadult	206	vagyis	36 %
állományban van jelenleg	232	„	42 „
más intézetbe áthelyezett vagy			
szülői gondozásba visszaadatott	121	„	21·4 „
meghalt	4	„	0·6 „ és
pedig mind a négy magával hozott t. b. c. betegségben.			
	563		100 %

A felszabadult 206 növendék közül alkalmazást nyert 132 (65%), elhelyezésre vár, illetve szülői (gyámi) gondozásba távozott 74 (35%).

A forradalmak utáni időszak, de különösen a szanálás művelete, igen súlyos helyzetet teremtett az intézetben. A személyzet kényszerű apasztása egyfelől, másrészt a költségvetési hitel elégtelensége, amely különösen a műhelyek részére szükséges nyersanyag beszerzésénél szab szűk korlátokat és érezteti nagy mértékben hatását, szinte leküzdhetetlen nehézségeket jelent. Ezeket csak nagyon nehezen lehet legyőzni és az intézet az iparüzemi felügyelőbizottság javaslatára ez okon tett felettes hatóságához előterjesztést a műhelyek egy részének összevonása, más részének pedig megszüntetése iránt. Ez a fentebbiek szerint már el is rendeltetett.

Így remény van arra, hogy az intézet a nevelés, kiképzés és termelés terén is nem fog elmaradni a múlt szép eredményei mögött és a jövőben is eleget fog tehetni feladatának.

Az intézet alig egy évtizedes fennállása alatt országos hírre tett szert. Értékét mindenütt megbecsülik. Hírnevét a kibocsátott növendékek magatartása és munkája alapozta meg és vitte szét szerte az országban.

Nemcsak a bennem és munkatársaimban élő kötelességtudás és nagy ügyszeretet, de a zászló becsülete is megköveteli, hogy a nehéz körülmények ellenére is haladjon és fejlődjék az intézet. Nem elég a megállás, a színvonal megtartása, de mindig előbbre kell menni, s mindig előbbre kell haladni, mert ami nem fejlődik, az hanyatlik! Én hiszem és bízom benne, hogy szeretett hazánk s a jövő Nagy-Magyarország részére még számos, kiváló, dolgos, szorgalmas, becsületes, hazafias, képzett és hasznos munkásrajt fog a vezetésem alatt álló intézet kibocsájtani — az ifjak legjavából, az iparosok elejéből.

Az ikervári m. kir. hadiársvintézet története.

Írta: Dr. KRUSNICZKY ELEK,
intézeti igazgató.

Szent István király halála után a magyarok, szabadságukat a németektől féltve, Szentgotthárdtól Kapuvárig kisebb-nagyobb várakat emeltek védelmükre.

Ilyen erősség volt a Rába folyó mindkét partján épült kettős vár, amelyet Iker-nek hívtak. A várrendszer megszűntével ez a királyi birtok a Kanizsayak, majd a Nádasdyak és végül a Batthyányak tulajdonába került.

Ez a család 150 éven át élt itt, sokat tett a község fellendítése és fejlesztése érdekében, a saját uradalmát pedig lassanként országos hírnévre emelte. 1849-ben régi hajlékuk mellé renaissance stílusban monumentális kastélyt emeltek, amely eredeti formájában ma is fennáll és otthont ad intézetünknek.

Ez a kastély történelmi nevezetességre tett szert akkor, amidőn az első független felelős magyar minisztérium elnöke lemondván, 1848 szeptember havában hazajött és itt az országba betörő Jellasich bán hordái ellen nemzetőrséget szervezett, amelynek ő maga is egyszerű közkatonája lett. Később — köztudomásúlag — a függetlenség eszméjéért vértanúhalált szenvedett.

A Batthyány-család 1916-ban ikervári uradalmától megvált és a kastélyt, az azt körülvevő 26 kat. hold kiterjedésű angol kerttel együtt a kincstár vette meg, egyben könnyebb tbc.-ben szenvedő katonák számára létesítendő „különleges gyógyintézet” céljaira a volt Országos Hadi-gondozó Hivatalnak átadta.

Ez az intézet működését hamarosan megkezdte és az 1918. év őszéig állott fenn, amikor is az őszirózsás forradalom után ápolójai elszéledtek.

A háború megszűntével a hadirokkantak és hadikárosultak gondozása helyett a hadiárvák ügye lépett előtérbe s az ősi Batthyány-kastély is ekkor alakult át hadiárva-intézeté. Az 1919. év végén a beutalt hadiárvák létszáma már 124-fe emelkedett. Közülük a 118 elemi iskolás, egyelőre tantermek hiányában, a községi iskolát látogatta, a 6 kertésznövendék pedig az intézet konyhakertészetében munkálkodott.

Az illetékes tényezők kezdettől fogva hadiárváknak kertészeti kiképzését kívánták az intézet rendeltetésévé tenni, mert erre minden feltétel és lehetőség önként adottnak látszott, másrészt pedig az elemi iskolát végzett növendékek intézetváltoztatás nélkül biztos kenyeret nyújtó és egyre nagyobb keresettségnek örvendő életpályára nyerhettek ilyen módon előkészítést.

Az intézet szervezete egyre tökéletesedett. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr szolgálattételre két tanerőt rendelt ide, úgy hogy az elemi iskoláztatás magában az intézetben az 1920. év januárjában kezdetét vette már. 1921-ben a csóti nagy fogolytábor lebontása alkalmából jutányosan megszerzett anyagokból külön iskolaépületet emeltünk, két helyiséggel az elemisták és egy helyiséggel a kertésznövendékek részére. Ugyanezen évben Miniszter urunk a m. kir. földművelésügyi miniszter úrral egyetértőleg, megszervezte nálunk a 3 éves kertmunkásképző tanfolyamot. Ezen időtől kezdve tulajdonképpen két kertészképző tanfolyammal rendelkezünk. Egyik a kertészsegédképző, amelyre csak valamely közép (polgári) iskola négy osztályát végzett ifjak nyerhetnek felvételt. Ezekkel szerződést kell kötni, azt jóváhagyás végett az Országos Kertészeti Egyesületnek bemutatni s a növendékek a 3 évi tanulmányi

idő elteltével a segédi vizsgát ugyanazon egyesületnél teszik le. A másik, az előbb említett kertmunkásképző tanfolyam, amelynek elvégezhetése nincsen magasabb előképzettséghez kötve. Ennek növendékei az intézeti kertész- oktató irányítása és közreműködése mellett a segédj élőkkel teljesen azonos elméleti oktatásban és gyakorlati kiképzésben részesülnek, de vizsgát csak az intézetben tesznek és ugyanott kapják meg végbizonyítványukat is.

Ezek a képesített kertmunkások szerényebb igényeiknél fogva mint házmester-kertészek, segédkertészek és kisebb kertészetek vezetői nagy keresettségnek örvendenek.

Kezdetben a kertészképzés céljára a 7 kat. holdas konyhakert állott rendelkezésre, valamint a csupán e célból üzemben tartott s a különböző virágkultúrák befogadására szolgáló több üvegház.

Időközben kétségtelenné vált, hogy a még mindig 19 kat. holdnyi terjedelmű díszkertnek méltó fenntartása anyagi erőinket és növendékeink munkabírását meghaladja és célszerűbbnek látszott, hogy a parknak csupán a kastélyt közvetlenül környező akkora részét hagyjuk meg változatlan eredetiségében, amekkorának teljesen rendezett karbantartására képesek vagyunk. Ezért egy 8 holdas erdős részletnek fáit és cserjéit kitermeltük s ezt a területet is kerti művelés alá vettük. Kertészeti termelésre így most már összesen 15 kat. hold állott rendelkezésre és megnyílt a lehetőség a konyhakertészet mellett faiskola létesítésére is, ami jövedelmezősége mellett a növendékek szélesebbkörű kiképzését is lehetővé tette.

A kertészet ilyen bővítése szükségessé tette annak, a szorosan vett nehezebb mozgású és a konjunktúrák kihasználására szintén képtelen állami gazdálkodástól való elkülönítését, állami felügyelet alatt álló önálló üzemmé átszervezését, ami az 1925. év január havában meg is történt. A növendékek létszáma ettől fogva lehetővé teszi

az egész területnek napszamosok nélküli megművelését és nemcsak az intézet konyhájának kertészeti terményekkel való ellátása van ilymódon biztosítva, hanem jut a feleslegekből a sárvári és szombathelyi piacokra is, hol azok kiváló minőségükre tekintettel, szíves fogadtatásra talál-
nak. Az üzemmé átalakított kertészet 3 évi fennállása után már 6145 P vagyonszaporulatot tudott felmutatni. Ez a szaporulat nagyobb beruházásokban: újonnan épített üveg-
házakban, melegvízfűtési berendezésben, méhesben, új szerszámokban és gépekben jelentkezik.

Az 1925. évben megkezdjük az elemi iskolát végzett és ipari pályára kívánczó növendékeknek környékbeli magániparosokhoz szerződttetett tanoncként való kihelye-
zését is.

Ilyirányú első kísérleteink megtételére nem csupán az késztetett minket, hogy kertészképző tanfolyamaink és a testvérintézetek az összes végzett elemistákat befogadni nem voltak képesek, hanem a környékbeli iparosság állandó érdeklődése, s a kihelyezett fiúk fölötti közvetlen felügyelet, az intézethez való családi kapcsolatuk további fenntartásá-
nak lehetősége is.

Az iparost kellő tájékozódás után az intézet választja ki, a tanoncszerződést a szülő vagy gyám helyett az igaz-
gató köti meg, s a kihelyezett növendék sorsát — ellátás, oktatás, nevelés szempontjából — az intézeti orvos közben-
jöttével állandóan figyelemmel kíséri, hogy érdekében szükség esetén — ami nem igen fordul elő — az iparhatóságnál vagy más irányban a kellő lépéseket megtehesse. Miniszter
urunk pedig a tanoncidő tartamára a felruházás stb. költ-
ségeire, amit manapság a szülő vagy más eltartó szokott viselni, havi tartásdíj segélyt engedélyez.

Az intézet területét egyik oldalán határoló, szeszélyes és kiszámíthatatlan Rába folyó hosszú időn át sok gondot
okozott feletteseinknek és természetesen nekünk is. Évről-

évre nagyobb területet mosott, szakított el a mienkből és már 1924-ben megindultak a tárgyalások a m. kir. földművelésügyi minisztériummal a kérdéses Rábaszakasz szabályozása és partbiztosítása érdekében. A munkálatok az 1927. év novemberében megkezdődtek és az 1928. év tavaszán nyertek teljes sikerrel befejezést.

A bőséges táplálkozás, az intézet kedvező fekvése és a gondos orvosi szolgálat következtében az egészségi állapotok mindvégig kedvezőknek mondhatók.

Érdekes megemlítenünk, hogy az intézet fennállása óta összesen 472 növendék nyert itt felvételt, akik közül állományban van ma is 97, eltávozott 375 és pedig:

középiskolai továbbtaníttatásra.....	19
más intézetbe.....	48
a váci és székesfehérvári testvérintézetekbe, ipari kiképzésre.....	63
magániparosokhoz.....	18
lovászképző tanfolyamokra.....	31
szülői gondozásba.....	169
mint végzett kertészsegéd és kertmunkás.....	27

A kastélyt és melléképületeit eredetileg természetesen nem intézet céljaira emelték, s így többirányú átalakításra, hozzáépítésre volt szükség, hogy rendeltetésének teljes mértékben megfelelhessen.

Fekvése nagyon kedvező, mert az egész telep századokkal is dacolni képes, hatalmas kőfallal van három oldalról körülvéve, s a kastélyt, a főépületet hatalmas árnyas fák övezik; előtte ma is kegyeletes gondossággal ápoljuk a nyírt cserjékkel, szökőkutakkal, villamos ívlámpákkal, virágágyakkal díszített parkrészetet. A kastélyépületben, amelyet az összes növendékek befogadására alkalmas, tágas ebédlővel sikerült kiegészítenünk, az összes elemi iskolások és a tisztviselők, valamint a konyhai és takarítószemélyzet

nyernek elhelyezést. Itt van a konyha, a fogyasztási anyagraktár és a ruhatár is.

A főépület mellett találjuk a növendékek játszóterét, mely télen korcsolyapályául is szolgál. A kertetset mellett, különálló, eredetileg gazdasági rendeltetésű épületcsoportban egyfelől a kertésznövények hálótermei és a kertészoktató lakása, másrészt a tornaterem, a lakatos- és asztalosműhely, a mosókonyha, a magtár és a lóistálló vannak elhelyezve.

A tornaterem az Országos Testnevelési Tanácstól kapott tornaszerekkel van berendezve, s a kezdettől fogva tervszerűen üzött testnevelés még behatóbb művelését teszi lehetővé.

A növendékek vallásos, hazafias, fegyelmezett, mondhatni katonás nevelése mellett a szellem családiasságra törekszik, ily módon is pótolni akarván az elvesztett édes apát és meleg otthont. A tanítók a nap minden szakában együtt vannak növendékeikkel, kiismerik őket és ennek alapján irányítják fejlődésüket. A fiúk hozzászoknak a besoztott életmódhoz, pontos felkeléshez és lefekvéshez, alapos testápoláshoz, az általános illem- és étkezési szabályokhoz. Különös súlyt helyezünk kezdettől fogva az énektanításra is. Nagy nevelő, szórakoztató hatásának fényes bizonyítéka az a nagy érdeklődés, buzgóság, amellyel valamennyi növendékünk az énekórákon részt vesz és énekkarunk nemcsak az intézetben rendszeresen megtartott hazafias meg egyéb jellegű ünnepélyeken arat sikereket, hanem az utóbbi években közkívánatra Sárvár nagyközség közönsége előtt is meg szokták ismételni előadásait.

A közönség egyébként állandóan meleg szeretetet, érdeklődést tanúsít intézetünk iránt. Áldozatkésztsége — főként karácsony előtt — meg is szokott nyilvánulni és a jótékony adományok nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a karácsonyfa-ünnepélyek, amelyekre különös súlyt helyezünk, ne csak felemelők, bensőségesek, hanem a bőséges ajándékok

folytán minden egyes növendékünk számára örvendetesek is legyenek.

A kastély egykori urának, a nagy vértanúnak Batthyány Lajos grófnak, a község főútján, kőkerítésünk mellett, 1913-ban felállított ércszobra előtt növendékeink minden évben ünnepélyes keretek között rójják le a hála és kegyelet adóját. Magasztos szelleme megnyugodva tekinthet le ősei hajlékára, mert abban magyar hősök árvái talál-
nak meleg otthont, akik, ha üt az óra, apáikhoz méltóan fognak küzdeni Nagy-Magyarországért!

A tokaji m. kir. hadiársvintézet története.

Írta: KREPLIN ÁRPÁD,

intézeti igazgató.

Az az épületcsoport, amely ma intézetünknek hajlékot ad, eredetileg a vörös barátok klastroma volt. Általunk nem ismert, későbbi története bizonyára eléggé változatos.

A magyar kormány 1916. évi október hó 16-án vette meg 50.000 koronáért Radvánszkyné, Tisza Paula grófnőtől, miután akkoriban hadigondozási intézetek elhelyezésére új lehetőségeket kellett keresnie és a volt Országos Hadi-gondozó Hivatal már ugyanazon év decemberében megnyitotta itt 100 férőhelyes rokkantiskoláját. A hadirokkantak a közismereti tárgyak mellett a konyhakertészetben, méhészkedésben, nyúl- és baromfitenyésztésben, valamint a kosárfonásban nyertek benne kiképzést.

Az 1918. év elején — ilyfajta férőhelyek szüksége emelkedvén leginkább — a rokkantiskola helyét „különleges tüdőbeteg gyógyintézet” foglalta el.

Az októberi forradalom és a kommunizmus nem maradtak az intézetre sem kellemetlen behatások nélkül, de annak létalapjait meg nem ingatták.

A m. kir. népjóléti és munkaügyi miniszter úr 1920. évi május hó 1.-vel a gyógyintézetet hadiársvintézetté szervezte át; 100 növendék számára, kisdedóvóval és hat osztályos elemi iskolával kezdte meg működését. Az első iskolai évben a megállapított férőhelyeknél nagyobbra: 116-ra emelkedett a létszám, amelyben 29 fiú is helyet foglalt; az óvodások száma összesen 32-t tett ki. Később, a viszonyok javultával, az intézet fokonyként oly változásokon ment át,

amelyek lehetővé tették, hogy a növendékek elemi és ismétlő iskolai tanulmányaik elvégzésén kívül kenyeretadó gyakorlati ismereteket is elsajátíthassanak.

Évről-évre kevesebb és már csak óvodába járó, tehát 6 évesnél fiatalabb fiút találunk itt, az 1924/25. tanévtől, az óvoda megszűntétől kezdve pedig már csupa leány-növendékünk van.

1923-ban szaktanítónő vezetése mellett csipkeverő tanfolyam nyílt meg az intézetben, amelyen 40 növendék vett részt. Ez a tanfolyam azután 2 éves háziipari tanfolyammá bővült s a gépkötésben és szövésben is kiképzést nyújtott.

A csipkeverést később — miután az a háziiparnak csak mellékesen üzhető ága és nem bizonyult megélhetést biztosító foglalkozásnak — beszüntettük s az 1925—26. tanévtől kezdődőleg a tanfolyam varrótanfolyammal egészült ki. Ugyanebben a tanévben megnyílt az ismétlőiskola is az idősebb, de még tanköteles leányok számára.

A fejlődés végső fokának tekinthetjük a 3 éves háztartási tanfolyamnak az 1927/28. iskolai évtől kezdődőleg történt megszervezését.

Ennek a tanfolyamnak az a rendeltetése, hogy ügyes, intelligens gazdasszonyokat neveljen, a házi cselédeknek egy új, külföldön már elterjedt, nálunk még nem nagyon ismeretes, de fölötte szükséges típusát kitermelje.

A nehéz megélhetési viszonyok és a középosztály elszegényedése folytán ma a háztartások nagy részében egy cselédet találunk, ott is, ahol régebben legalább kettő volt a háziasszony segítségére.

Ennek az egynek több ügyességet, jártasságot kell magában egyesítenie, másrészt fokozott munkateljesítményénél fogva a családban elfoglalt helye is szükségszerűleg módosul. A háziasszony támaszának („Stütze der Hausfrau”) kell lennie, de fokozott hűséget, megbízhatóságot

ragaszkodást csak úgy várhatunk tőle, ha mintegy családtaggá válik. Nemcsak szakképzettnek, hanem jól neveltnek, a közismereti tárgyakban is járatosnak kell tehát lennie.

Ezeknek a szükségleteknek kielégítésére törekszik háztartási tanfolyamunk, melyet a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által jóváhagyott tanterv és órarend alapján képesített gazdasági szaktanítónő vezet. Mindegyik évfolyamába 10—10 növendék tartozik, akik a főzésben, takarításban, mosásban, vasalásban, varrásban, szóval a háztartás minden ágában, de azonfelül a csecsemőgondozásban és — vidéki elhelyezkedési esetekre tekintettel — a konyhakertészetben és baromfitenyésztésben is kiképzést nyernek.

Az öreg zárdaépület lassú átalakítások, tökéletesítések után most már meleg otthont ad lakóinak. A szőlőkoszorúta híres hegyek, amelyek szinte betekintenek ablakain, világos, száraz, tágas, magas, barátságos hálótermeket láthatnak; vízvezetékes fürdő és mosdóhelyiségeket, tantermet, nappalit — és nem hiányzik az elkülönítésre szolgáló 2 betegszoba, valamint az orvosi rendelő sem. A barátok egykori cellái, szerény változtatásokkal, a személyzetnek szolgálnak lakásul.

Kedvező időjárásnál, szabad óráikat, jó levegőn: a tágas, virágágyakkal tarkított udvaron kell a leányoknak tölteniök. Ha mindezekhez a bőséges, gondosan megválogatott táplálkozást is hozzávesszük, kétségtelen, hogy a gyermekek testi fejlődésének minden feltétele adva van.

Intézetünk, az elmondottak szerint, méltóan foglal helyet azon intézetek sorában, melyeket a kormány a világháborúban legtöbbet veszített hadiárva gondozása és nevelése céljából hívott életre, és ma is fenntart. A külföld legtöbb országában erről a társadalom gondoskodik, de a mi társadalmunk elszegényedett, áldozatokat hozni nem nagyon képes s így a kormány gondoskodik annak a kötelességnek

teljesítéséről, amely a hősök hátrahagyottjaival szemben a nemzetet terheli. És hogy milyen súlyos ez a tartozás, azt csak az képes átérezni, aki érzékelhette a nyomort, melytől a hozzánk kerülő gyermekek mentesülnek. Könnyeket csálnak az ember szemébe azon jelenetek, amelyeknek önkéntelenül tanúja lesz! Emlékszem például arra, hogy egy szegény hadiözvegy, rongyokba burkolt, sovány, sápadt arcú, könnyes szemű kisleányt hozott be hozzánk; mikor ez a gyermek az ebédlőben meglátta a bőséges kenyéradagokat, a párolgó illatos ételt, kiszakította magát az árvaanya kezei közül és örömujjongásban tört ki: „Jaj, kenyér, kenyér”.

De minél több a könny, amit le kell törölnünk, minél nagyobb az ínség, amit enyhítenünk kell, a hadiárvagondozás hivatott munkásainak annál nagyobb buzgósággal kell törekedniök feladatuk teljesítésére. Adjon ehhez a Mindenható mindnyájunknak továbbra is erőt és kitartást!

A váci Szilágyi Dezső fiúhadiárva- internátus története.

Írta: Dr. LENGYEL JÁNOS,
kegyesrendi tanár, intézeti igazgató.

Schönwald Kabos nagykereskedő és felesége Vácon, a kertvárosban épült emeletes nyaralójukat még a volt Országos Hadigondozó Hivatalnak nyolc évi ingyenes használatra felajánlották abból a célból, hogy abban tehetséges hadiárva számára internátus létesüljön, egyben az elhelyezendő növendékek támogatására 400.000 koronát is adományoztak. A terv megvalósítására vonatkozó tárgyalások nagyon elhúzódtak, úgyhogy az intézet — mely az adakozók kívánságához képest vette fel néhai nagy Szilágyi Dezsőnk nevét — csak Benárd Ágoston dr. minisztersége alatt, 1920. évi szeptember hó elsején kezdte meg működését, és pedig átmenetileg a váci rokkantiskola (jelenleg: hadiárva váci m. kir. állami bőripari szakiskolája) egyik lakóházában, mert a Schönwald-féle épület csak alapos tatarozás után, 1921. évi április hó 1-vel vált beköltözhetővé.

A villa nem internátus céljaira épült, messze a városon kívül fekszik, s csak gondozatlan, esőzések idején járhatatlan dűlőút vezetett hozzá, — nem volt villanyvilágítás, telefonja — a kezdet nehézségei ennél fogva itt fokozott mértékben mutatkoztak.

Am Vác városának megértő támogatása, a minisztérium áldozatkész gondoskodása segítettek a bajokon. Gyalogjáró épült az intézetig, bevezették a villanyt^ a telefont, a népjóléti tárca pedig a fenntartási költségekre mindenkor akkora összeget folyósított, hogy az teljes mértékben fedezte a szükségleteket.

A növendéklétszám soha sem haladta meg a 20-at, aminek oka nem csupán a korlátozott elhelyezési lehetőségekben keresendő, hanem abban is, hogy az intézetet kiváló tehetségű fiúknak különösen gondos nevelésére rendelték, s a szűkre szabott keretek között fokozottabb mértékben lehetővé vált a felügyelet és a tanulmányok ellenőrzése. *Benard* Ágoston dr. miniszter, aki nagy szeretettel és figyelemmel kísérte a szervezés előkészületeit, nagy elfoglaltsága ellenére is személyesen, saját külön módszerével válogatta össze úgyszólván az egész országból az első növendékeket, akik a hozzájuk fűzött várakozásoknak mindenkor meg is feleltek.

A fiúk valamennyien a váci piarista főgimnáziumban végezték középiskolai tanulmányaikat, s a kötelező tantárgyakon felül a zenében, valamint a rajzban és festészetben is szép eredménnyel nyertek kiképzést.

Az elméleti oktatáson felül kellő gondoskodás történt a testnevelésről is. Tornaterem sem hiányzott a házban, amelynek felszereléseit a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ajándékozta, majd 1927-ben önálló intézeti cserkészcsapat alakult, mely a következő évben a váci kegyesrendi főgimnázium cserkészcsapatába olvadt be.

Az intézet vezetése a gazdaságosság követelményemé¹: legmesszebbmenő érvényesítésével történt. Az igazgatói teendőket kezdettől fogva a váci kegyesrendi főgimnáziumnak egy tanára látta el, akit a rend főnöke a tanári létszám állandó elégtelensége mellett is mindenkor készséges megértéssel jelölt ki és engedett át erre a célra.

A gazdasági, pénzügyi és számviteli teendőkkal a hadiárva váci m. kir. állami bőripari szakiskolájának felelős számadó tisztviselői voltak megbízva.

A társadalom állandóan nagy érdeklődéssel kísérte az intézet működését és annak különösen a karácsonyi és az évzáró ünnepélyeken adott kifejezést.

Időközben az intézetet befogadó épületet Vác város közönsége vásárolta meg és az eredeti felajánlók által megszabott, nyolc használati év elteltével az ő áldozatkészsége — amelyről már más irányban is megemlékeztünk — tette lehetővé további működésünket.

Fiaink közül hárman már érettségi vizsgálatot tettek és mindannyian a tanári pályára léptek. Remélem, hogy a többiek is eddigi iparkodásukhoz méltóan fejezik be középiskolai tanulmányaikat és helyt fognak állani a főiskolán is, hová hivatásuk szólítja őket, majdan pedig az életben is.

Gyorsan teltek az évek és nem nagy a hadiárvák száma, akiket intézetünk magába fogadott, mégis meg vagyok győződve arról, hogy a fenntartására fordított anyagi áldozatok nem voltak hiábavalók, mert a szinte családiasnak mondható, az átlagos intézeti gondozásnál közvetlenebb és bensőségesebb nevelésnek mély gyökereket kellett hagynia fiaink lelkében, akiből — reméljük — a nemzetnek értékes, kiemelkedő tagjai válnak. Adja Isten, hogy úgy legyen!

A nyíregyházai alapítványi Erzsébet- árvaház története.

Írta: RUSZINKÓNÉ JUSTH EMMA,
intézeti igazgató.

A mindent letaroló világháború talajából talán egyetlen virágzó fa nőtt ki: a hadigondozás. Ennek egyik hatalmas ágán, amely a hadiárvákról való gondoskodás kötelességének érzetéből fakadt, szerény hajtás a mi kis intézetünk. Fennállásának 7. esztendeje alatt 100%-os fejlődést mutat ugyan, mert férőhelyeinek száma 13-ról 30-ra emelkedett, de hogy szűk keretei között fenn tudott maradni, hogy picike fénye úgyszólván az ország minden részébe rávilágít már, az onnan magába fogadott kis árvák lelkén keresztül, azt két tényezőnek köszönheti: a krisztusi szeretetnek és a magyar kultúrának. Ez a két tényező szabja meg az intézet működésének irányát, ez vonul végig egész történetén.

Nyíregyházán a Jótékony Nőegylet nemeslelkű hölgyei a hetvenes években alapították meg árvaházukat. Áldásos működését még a háború alatt is zavartalanul képes volt kifejtetni, mert Nyíregyháza városának előkelő hölgyközönsege úgy erkölcsileg, mint anyagilag felkarolta, 1917-ben azonban a társadalom áldozatkészsége is kimerült, az árvaház további fenntartása lehetetlenné vált, épületét menekültek foglalták el, s az Erzsébet-árvaház is a világháború áldozatainak sorába került.

A Nőegylet elnöksége nem nézhette tétlenül ezt a pusztulást, s a rendeltetésétől kényszerűen elvont árvaházat hadigondozási célokra a m. kir. népjóléti és munkaügyi minisztériumnak ajánlotta fel. Az ajánlat elfogadása kissé

késlett; a szerény házacska szép, nagy telke ellenére sem felelt meg az általános követelményeknek. Minél több hadiárva elhelyezését biztosító, nem pedig speciális, kisebb intézetekre volt akkor elsősorban szükség. Bernolák Nándor dr. miniszter úr azonban végül mégis engedett a Nőegylet ismételt kérésének és alapítványként átvette az árvaházat.

Az alapítólevél, mely 1921. évi szeptember hó 13-én nyert kormányhatósági jóvágygyást, az alapítvány vagyónaként a Pacsirta-utca 21. sz. alatti ingatlant jelöli meg összes tartozékaival és az épület leltári felszereléseivel együtt. A népjóléti miniszter köteles az ingatlanon intézetet létesíteni, fenntartani és az összes fenntartási költségekről gondoskodni. Az intézet rendeltetése elsősorban a világháború hadiárváinak gondozása. Ha hadiárvák nem lesznek már, a miniszter határozza meg további — de feltétlenül gyermekvédelmi jellegű — rendeltetését. Az intézet férőhelyei közül négynek betöltésénél az alapító Nőegylet javaslatát mindenkor meg kell hallgatni.

Néhány nap hijján egy esztendő múlt el azonban még, míg az intézet működését megkezdhette. Az ott lakó menekültcsaládok kitelepítése — az akkori rendkívül súlyos lakásviszonyokra való tekintettel — csak nagyon nehezen sikerült, majd a legszükségesebb tatarozásokat s a tisztogatásokat is el kellett végeztetni, úgyhogy az újjászervezett intézet 1922 szeptember 1-én nyithatta meg kapuit első 13 növendéke előtt. A minisztériumunk által kiadott szervezési szabályzat az intézet közelebbi céljául lehetőleg intelligensebb szülőktől származó, jeles előmenetelű hadiárváknak internátusi nevelését és gondozását tűzte ki. A minisztériumtól kaptuk a részletesen kidolgozott házi rendtartást is.

Az intézet élére a jelen sorokat író igazgatónő került, akinek a növendékek gondozásában és nevelésében az árvaanya van hivatva segíteni.

Az első évben az intézet gazdasági ügyeinek és szám-

adásainak vitelével, valamint pénzkezelésével a tokaji m. kir. hadiárvaintézet igazgatója volt gondnoki minőségben megbízva, a két hely közötti nagyobb távolságra tekintettel azonban e rendszer állandósítása nem látszott kívánatosnak és a következő esztendőben a minisztérium már az említett vonatkozásokban is függetlenítette intézetünket, az ellenőri állás egyidejű megszervezése mellett.

Kezdetben 3 nagyobb lakóhelyiség állott csak rendelkezésünkre, amelyek közül egy az intézet irodája s egyben az igazgató lakószobája, a másik kettő pedig a növendékek háló-, illetve nappali és tanuló szobája volt.

Az állam akkor is nehéz gazdasági helyzetére tekintettel intézetünknek arra kellett törekednie, hogy a társadalom rokonszenvét és azután áldozatkészségét is biztosítsa a maga számára. Kedvező alkalmat szolgáltatott erre Vass József dr. miniszter urunk leirata, amelyben elrendelte, hogy a Petőfi Sándor születésének századik évfordulója alkalmából rendezett országos ünneplésben a főhatósága alá tartozó hadiárvaintézetek is vegyenek részt. Mi 1922. évi december hó 14-én tartottuk Petőfi-ünnepélyünket és hadiárvaink egyszerre belopták magukat a nyíregyházai közönség lelkébe, sőt a „Nyírvidékinek az ünnepegről irt közleménye eljutott a messze Amerikában élő magyar testvéreinkhez is és egy szép napon Jávor János, Nyíregyházáról kiszármazott honfitársunktól 100 dollár érkezett árvaházunk számára, majd a clevelandi magyar egyesületek küldtek 100 dollárt intézetünknek.

Az 1923. év nyarán Miniszter urunk elrendelte az intézet kibővítését. Rögtön megindult az építkezés; új ebédlőt kaptak a növendékek, s az eddigit hálóteremmé alakítottuk át; iroda, egy lakó- és egy vendégszoba, konyha, cseléd-szoba épült az eddigi szerény helyiségekhez. Ilymódon a férőhelyek jelentős szaporítása is lehetségessé vált és 1924 szeptemberében már 30 leánykát fogadhattunk be, akik

hamarosan otthon érezték magukat és ugyanazzal a szorgalommal fogtak a munkához, amelyet az eddigi 13-nál örömmel tapasztalhattunk.

Az intézet kibővítésével kapcsolatban Szabolcs vármegye nemesen érző közönségétől 50 millió papír-koronás adományt kaptunk. Az 1927. évben az intézet költségvetésének olyan kedvezőbb összeállítása vált lehetővé, hogy beruházásokra is jutott pénz és növendékeink szemében örömkönnnyek csillogtak, amikor 1928 szeptemberében helyeiket elfoglalva, a berendezés tökéletesedését láthatták.

intézetünk rendeltetése az alapítólevélnek megfelelően, a növendékeknek szellemi pályákra való előkészítése. Ecélből a Nyíregyháza városában fölötte nagyszámban található középiskolákat látogatják.

A középiskoláknak ez a bősége internátusok számára általában, s a mi intézetünk számára különösképpen is kétségtelen létjogosultságot biztosít.

Büszkén állapíthatjuk meg, hogy leánykáink tanulmányi előmenetelükkel mindenkor tanáraik legteljesebb elismerését érdemelték ki.

A növendékek szellemi készségének intenzívebb fejlesztése céljából külön önképzőkört alakítottunk. Ez és az intézetünkben 1924-ben megalakult 39. számú „Erzsébet királyné” leány-cserkészcsapat azután bőven nyújtottak alkalmat arra, hogy a nagyközönség érdeklődését, szeretetét leányaink iránt állandóan ébren tartsák, másrészt növendékeink minden nemes emberbaráti mozgalomnak, tehetségükhöz képest, szolgálatára állva, a jótevőik iránt érzett hálának is kifejezést igyekeztek adni. Ha valamely jótékony egyesületnek, iskolának gyűjtési vagy egyéb akciójában segítségére lehettek, a mi leányaink soha sem hiányoztak onnan.

Örökké emlékezetes marad intézetünk történetében az a két alkalom, amikor hadiárváinkat a Kormányzó úr és Főméltóságú hitvese személyes, kegyes érdeklődésükkel tün-

tették ki és aranybetűkkel van ott feljegyezve Anna kir. hercegasszony és József kir. herceg Őfenségéék látogatása is. Az intézet kibővítésével, illetve a férőhelyek számának szaporításával kapcsolatban felvetődött egy óvónőképzőtanfolyam szervezésének terve abból a célból, hogy növendékeinknek biztos megélhetést nyújtó életpályán az elhelyezkedést elősegítsük. Az erre vonatkozó tárgyalások még folyamatban vannak.

Kellemes emlékű mozzanat intézetünk életében a Sóstó-fürdői gyermeknyaraltatás is. A Nyíregyházi Leányegyesület 1923-ban Sóstó-fürdői telepét hadiárva-leánykák üdültetésére, a népjóléti tárcának felajánlotta, azzal a kéréssel, hogy mivel a nyaraló teljesen a helyi társadalom áldozatkészségéből létesült, 10 férőhelyre tisztviselők leánygyermekének beutalási jogát az egyesület részére engedje át. Miniszter úr a felajánlást elfogadva, 30 gyermek állandó nyaraltatására adott engedélyt, s az akció lebonyolítását intézetünkre bízta.

A város vezetősége, mely a városi gőzfürdőben állandóan kedvezményes fürdőzési lehetőséget biztosít mindannyiunk számára — a sóstói szikes fürdőben ingyenes fürdőzést engedélyezett a gyermekeknek és kísérőiknek; minden más feltétel is adva volt a nyaraltatás kedvező lebonyolíthatásához, s az valóban szép eredménnyel is végződött. A létszám az egész nyáron át teljes volt, vidám gyermekhangok töltötték be a kedves sóstói erdőt és a hálás kis nyaralók mindenfelé elvitték a fürdőhely szépségének, gyógyhatásának a hírét.

A végzett és az életbe kikerülő növendékeink jövődjéről való állandó aggodás annak a megállapítására készítetett bennünket, hogy a mai nehéz elhelyezkedési viszonyok között mindannyiuk számára nem fog biztos kenyér akadni, ha valamennyiüket szellemi kiképzésben részesítjük.

Kezdetől foglalkoztatott az az elgondolás, hogy ami-

kor nálunk még kétségtelenül hiány van nemcsak szakképzett, de általános műveltséggel is bíró, jó családokból származó iparosokban, .hadiárvaíink egyrészeről a legmegfelelőben akkor gondoskodunk, ha valamely, speciálisan nők által űzött és biztos jövedelmezőségű iparágra tereljük őket.

Ez a tervem az 1928. évben valóra is vált. Miniszter urunk elfogadta a nyíregyházai Erzsébet-kézimunkakereskedés és varrodának ajánlatát és hozzájárult ahhoz, hogy növendékeink közül 12-öt, akik arra kedvet és hajlandóságot mutatnak, az említett vállalat műhelyébe tanoncként szerződtessünk. A vállalat kötelezte magát arra, hogy ezeket a leánykákat szakavatott vezetés és különösen gondos felügyelet mellett a fehérnemű- és felsőruhavarrásban, valamint a kézimunkaiparban teljesen kiképzzi és felszabadításukat is biztosítja, számunkra pedig nagy megnyugvást jelent ez a megoldás még annyiban is, mert az intézeti nevelésnek külső tényezőitől ment, még napközben sem megszakadó továbbfolytathatása az ilyen csoportos elhelyezés mellett, teljes mértékben biztosítva marad és elejét vesszük minden káros befolyásnak, amelyek — amég oly gondosan megválasztott iparosokhoz történő — egyenkénti elhelyezésnél növendékeinket elkerülhetetlenül és több oldalról fenyegetnék.

Kis internátusunk, a röviden vázolt sok nehézség után, ma szilárd alapokról tekinthet vissza eddigi fennállásának küzdelmekben gazdag történetére. Céltudatos nevelést, meleg otthont, gondtalan, hiányt semmiben nem szenvedő életet biztosít állandóan 30 kis leánynak, akik imáikba foglalják jötevőiknek: az intézet alapítóinak, fenntartóinak, pártfogóinak nevét. Feljebbvalóink gondoskodása, a társadalom szeretete és érdeklődése kétségtelenné teszik immár életrevalóságát, jogát a fennmaradásra, de még megnyugtatóbb bizonyosága ennek az a tény, hogy felettes hatóságunk már megtette az előkészítő lépéseket árvaházunk

további tökéletesítése, kibővítése, 50 árva befogadására alkalmassá tétele érdekében. Minden magyar gyermek melegszívű, kegyes patrónusának, miniszter urunknak elhatározásait mindenkor nyomon követik a tettek, ezért meg vagyunk győződve arról, hogy kis intézetünk, a magyar hadiárvagondozásnak ez a szerény, zsenge hajtása, mihamar terebélyes fává fog növekedhetni.

Gyakorlati törekvések hadiárváink nevelésénél.

Írta: VÍG ALBERT,

ny. h. államtitkár, volt iparoktatási főigazgató.

Alig tíz évvel ezelőtt, mindjárt mikor a nagy összeomlás után az újjáépítés munkája megindulhatott, az Országos Hadigondozó Hivatal, majd az ennek örökét átvevő m. kir. népjóléti és munkaügyi minisztérium lelkes emberei tervet dolgoztak ki hadiárváinknak és hadirokkantjaink gyermekeinek neveltetése s ilyen rendeltetésű intézmények létesítése céljából. Az eszmét lelkesen karolta fel az élni akaró magyar nemzet, mélyen érezvén azt, hogy a hazáért hősi halált halt fiai sarjainak megmentésére égető szükség van, hogy a nemzeti hálaérzet el ne halványuljon s a kellő gondviselés hiányából árvaink a nemzetre nézve is el ne kallódjanak. Hogyan fogamzott meg az elvetett mag, hogyan karolta fel a hálás nemzet az eszmét s hogyan tette lehetővé intézmények létesítését, melyek az eltelt idő alatt, jelentőségükben és hatásukban emelkedtek: nem szükséges itt vázolni. Mindnyájan ismerjük és tudjuk azt, hogy a magyar hadiárvagondozás a nemzet közállapotainak ma nélkülözhetetlen s féltően megbecsült tényezője, mely feladatát tehetségünk és legjobb szándékaink szerint igyekszik megoldani; az elért eredményekre pedig a lelkiismeretes kötelességteljesítés tudatával hivatkozhatik.

Csonka-Magyarország a százezret meghaladó hadiárváról gondoskodik. Az állam kormánya általában arra törekszik, hogy a hadiárva gyakorlati pályákra menjenek s az értéktermelő gazdasági életben hasznosítható foglalkozást tanuljanak. Szellemi pályára csak igen kevesen,

a valóban hivatottak mehetnek; az ország helyzete nem engedi meg, hogy a kisebb képességű gyermekeket állami támogatással tereljük a súlyos megélhetési gondokkal küzdő szellemi foglalkozásokra. A gyakorlati életre való nevelésnél nemcsak azokról a hadiárvákról van szó, akik előző tanulmányaiknál és egyéni viszonyaiknál fogva valamely különleges szakiskolában, vagy hadiárvanevelő intézetben készülhetnek fel jövő pályájukra; ez az évenként néhány százra tehető ifjú abba a szerencsés helyzetbe jut, hogy bizonyos idő múlva fontosabb munkakörbe küzdheti fel magát szakmájában. A feladat nehezebb része: enyhíteni a sorsát annak a sokkal nagyobb számú ifjúnak, akik családi és egyéb okoknál fogva évről-évre ezerszámra, a gyakorlatban elszéledve, serdülő korukban veszik fel a küzdelmet az élettel s akiknek módot kell adni arra, hogy megfelelő gondviselés mellett készülhessenek elő pályájukra és boldogulhassanak. Ebbe a csoportba tartozó hadiárváknak gyakorlati pályákra nevelése a gazdasági életre támaszkodik s túlnyomóan szociál-pedagógiai kérdés. Lényege az, hogy az oktatás általános rendszerébe illesszük be azokat az elemeket, melyeknek különleges életviszonyai és társadalmi elhelyezkedése lehetetlenné teszik reájuk nézve azt, hogy kultúr-szükségleteiket az iskolák normális típusai keretében kielégítsék. A tapasztalatok ugyanis sajnosán azt tanúsítják, hogy a népnevelésnek az ifjúság jelentékeny részénél nem mutatkozik hosszantartó és az életben nyilvánuló hatása, a népiskolában kapott ismeretek nem vésődnek mélyen a gyermek lelkébe. Az a nevelő munka, amelyet a népiskola megkezdett, pár év alatt rombadőlhet, ha azt az életnevelés nem követi és nem támogatja. Sokat lendítenek ezen a kérdésen törvényeink. Népoktatási törvényünk értelmében a tizenkétéves életkort betöltött gyermek az elemi iskolából átlép az azzal szerves kapcsolatban álló gazdasági ismétlő iskolába. Az ismétlő iskola három éven át egyfelől

tervszerű nevelő-tanítással megszilárdítja a gyermek lelkében a nemzeti nevelés alapozását, másfelől itt olyan elméleti, főleg gyakorlati ismereteket sajátít el, amelyeknek az életben, jövő életfoglalkozásában hasznát veszi.

Ipartörvényünk a gyakorlatban nevelkedő iparos- és kereskedő-tanoncokat a törvény erejével hetenként kilenc óra tanulásra az iskola falai közé kényszeríti, hogy őket a mindenkire nézve kívánatos erkölcsi és értelmi színvonalra emelje. A gyermekek és fiatalok védelmére alkotott törvényeink a gyermeki munkát erősebb megszorításnak vetik alá mindaddig, amíg bizonyos egészségügyi s testi-fejlettségi követelmények kielégítést nem. nyernek.

A gyakorlatban nevelkedő fiatalság helyzete lényegesen változott. Régebben a munkáltató lekötötte magát, hogy foglalkozásában kioktatja az ifjút, aki viszont kötelezte magát, hogy meghatározott ideig és feltételek mellett az ő számára dolgozik. A gazda családja tagjául fogadta az ifjút, ki nála lakott, vele étkezett, akinek munkáját gondos figyelemmel kísérte, hogy ha egykor önálló lesz, ne hozzon rá szégyent. A kölcsönös köteleességek teljesítése mellett az érintkezés bizonyos szokásossága fejlődött ki; fegyelmezettség, pontosság, szorgalom s helyes üzleti elvek érvényesültek, amelyek hatása alatt az ifjú derék emberré és jó polgárrá formálódhatott, akinek kis újjában volt foglalkozásának minden titka. Erkölcsi hatásánál fogva ez a viszony áldásos volt a fogékonykorú tanulóra nézve. A gazdasági viszonyok, a termelés rendje hozták magukkal, hogy ez a viszony módosult.

A gyakorlatban való elhelyezkedésüknél hadiárvaínknak a kereslet és kínálat mechanikus elvénél erősebb oltalomra van szükségük. Gondozásuknak az a része, mely a gyakorlati étellel függ össze, a helyi hatóságok, érdekeltségek és a lelkes társadalom tevékeny közreműködése nélkül el sem gondolható. Megvalósítása annyi személyes érdeknek

és helyi körülményeknek figyelembevételét kívánja s annyi megterheléssel is jár, hogy célszerűen csakis azok a helyi tényezők vállalkozhatnak reá, amelyeknek körébe esik s a feltételek előteremtésére képesek, sőt részben jogosultak is. A törvény a község körébe utalja az egészségügy, a szegényügy, az árvaügy minden olyan kérdését, mely a gyakorlatban elhelyezkedő serdülő korú hadiárvák sorsát is érinti. A városok iparosodása nagy vonzóerő a vidék népére. A szülői háztól elszakadt fiatalok védelme a város fejlődő társadalmi berendezkedésének fontos alkotóeleme. A város fejlődésén a gyakorlatban munkálkodó fiatalságnak a városi élet kísértéseitől megvédése és felkarolása közügy, de egyben olyan feladat, amelynek megoldásában a mindennapi élet követelményeihez kell igazodni. A gondviselésnek ez a része helyi ügy. Az olyan mozgalom, amely az élet apró megnyilatkozásait figyelmen kívül hagyva, az egyszerű életviszonyok és szokások gondozására szánt tervek megvalósítását az állam fennhatóságától várná, nem lehetne alkotóképes tevékenységnek forrása. A gyakorlatban tevékenykedő árvákat összes érdekszálaik a községi élet szervezetével fűzik össze. A gyermek egész életére kiható okulást merít abból, ha közvetlen érintkezés révén megszereti és tisztelni megtanulja azokat az embereket, akik érdekeit védik és őt felkarolják. A helyi önkormányzat emberei mindennapos érintkezésben állván a néppel, folyton alkalmuk nyílik a bajokat megismerni, ezeket orvosolni s hatni az emberek lelkületére. Ez nem is oly nehéz dolog; s különösen nem nehéz az okos szóra hajló puhaszívű magyarnál; sokszor nyílt értelemnél és meleg lelkületnél több nem is szükséges hozzá. Fontos érdekek fűződnek ahhoz, hogy a vidék hadiárvái, ameddig csak lehet, annak a társadalmi körnek ellenőrzése alatt nevelkedjenek, amelyhez tartoznak. A magyar vidék mindig hű őrzője volt hagyományainknak; a foglalkozások fejlesztőleg hatnak egymásra: az emberek itt a

családi erkölcsöknek és tisztességes szokásoknak fenntartói. Az egészséges vidék gazdasági életében nevelkedő fiatalságból frissül fel a városok vállalatainak népe. Az állami kormányzat a legnagyobb óvatossággal kerüli az olyan intézkedéseket, amelyek lazíthatnák azokat a kötelekeket, amelyek a hadiárva-üggyel kapcsolatos és saját kis társadalmi köréhez fűzik, avagy érinthetnék a mindenféle tiszteletet érdemlő helyi szokásokat. A kormányzat törekvése inkább az, hogy erkölcsi támogatásával és ahol szükséges, anyagi segítségével biztosítja a helyi érdekeltségek hadiárva-ügyi tevékenységének tekintélyét és nagy teret enged nekik annak eldöntésében, minő módon vagy szervezettel tudják a hadiárvagondozást szolgálni, innen van, hogy a végső célok azonossága mellett is az eljárások eltérnek egymástól.

Más a különleges rendeltetésű s a hadiárvagondozásban példaadásra is hivatott nevelő intézetek helyzete. A hadiárvanevelő intézetek létesítésénél az a gondolat vezetett, hogy nem nagy és fényes, de szerény, okosan berendezett s takarékosan vezetett intézményekre van szükség, melyek nevelő hatásuknál fogva árváinknak gyakorlati pályákra készülésére kedvezőbb helyzetet teremtenek. Ezek az intézetek, melyek oltalmat és a szülői házat helyettesítő gondozást nyújtanak azoknak, akik a fejlődésükhöz szükséges életberendezést otthon nem találják meg, nemcsak magukban az intézetekben szervezett oktatás rendjével s jól megalapozott és az élet kívánalmaihoz igazodó különböző műhelyi gyakorlatokkal s gazdasági munkáikkal válnak ki. Rendeltetésük nem pusztán az, hogy fegyelmezett munkásságra képezzék és szoktassák az árvákat, hanem nevelő szerepüknél fogva az ember és a jó polgár összes tehetségeire tekintettel vannak; a gyakorlat és a példa erejével formálják jellemüket, hogy a becsületes gondolkodás mellett a munkaszeretet második természetükké válják. A hasznos foglalkozás előkészíti lelküket arra, hogy előrelátók, takarékosak

legyenek, tevékenységük értéket képviselő eredményei megismertetik velők a termelő munka és az alkotás örömeit, a közösen végzett munkából pedig megértik, hogy amit tudásban és ügyességben elérnek, azt mindenki saját szorgalmának és buzgalmának köszönheti.

Az intézetekben tökéletes rend és fegyelem uralkodik. Mielőtt a növendék felölténé az intézet csinos, egyszerű egyenruháját, előbb gondos orvosi vizsgálat alá veszik. Ettől fogva alkalmazkodni tartozik a házirendhez s pontosságához és engedelmességhez kell szoknia. A jobb magaviseletű idősebb növendékeket felvigyázói teendőkkel bízzák meg, ami felkelti bennök a felelősség érzését s elősegíti a fiatalabbaknak az intézeti rendhez szoktatását. A nap óráinak legnagyobb része tanulás, gyakorlati munka és kötelességteljesítés közt telik el, de azért játékratestet, kedélyt üdítő szórakozásra is van elég idő. Egymás mögött sorakozva mennek az ebédlőbe s foglalják el helyüket a hosszú asztalnál; adott jelre kezüket imára emelik s ajkaikon felzendül a hálaadó zsoltosma. Tápláló, egészséges, párologó eledelüket csendben fogyasztják el, a rend biztosítására szükséges intézkedések mellett. Ezek az intézetek sajátos, egyéni életükkel válnak ki. Minden egyes intézet egy-egy család: a családi jelleg a vezetés szellemében is következetesen kifejezésre jut. A gyermekek nevelését előmozdító szívélyes érintkezés a gyámokkal, az intézet körében a soknemű apró munka végeztetése, mind ezt a célt szolgálják. A családias-tyai bánásmód eredményét az intézetek vezetőségei élvezik is; nyilt, őszinte, szolgálatkész, engedelmes növendékeiket méltán dicsérhetik. Fegyelmi esetek itt nem fordulnak elő. Hadiárváink tisztességes, nemes magatartása nevelőintézeink tiszta, egészséges szellemét tükrözi.

A gyakorlati életben a munkásnak bizonyos fizikai, szellemi és erkölcsi képességekkel kell bírni, melyek őt a termelésben való közreműködésre alkalmassá teszik. A gazda-

ság, a műhely, az üzlet terjedelme, rendeltetése s az ellátandó munkakör természete szerint, a munkás fizikai és szellemi képességei mértékére és minőségére nézve nagyon különbözők lehetnek a feltételek; sokszor igen magas, kisebb feladatoknál szerényebb a követelmény; az erkölcsi tulajdonságok tekintetében azonban a kívánatos mérték mindenütt emelkedett. Erkölcsi erőfeszítés nélkül nincs haladás. Kisebb szerepkörben is a munkásnak becsületével kell felelnie munkája sikeréért s hogy boldoguljon, az ébrenlét minden pillanatában önkénytelenül is munkájára kell gondolnia. A verseny hozza magával, hogy az elsőrendű munkaerőket keresik. A gyengébbeket túrik, ha épp más nincs, de ahol jobb munkáról van szó, ott a megbízható erőket szemelik ki. A munkásnak érdeke az, hogy rossz munkát ne adjon ki kezéből; azt ne nézze soha, mennyit kap munkájáért; sokkal fontosabb dologról van szó: becsületéről. A felületes munka visszaélés a belé helyezett bizalommal, magával sodorja a munkást s elfojtja a jó munka nemesebb becsvágyát.

A kiképzés a gyakorlatok körül csoportosul, de megfelelő időt juttat az elméleti és rajzi tantárgyaknak is. Mindig az a gondolat vezet, hogy a végzett ifjú ismereteit az életben gyümölcsöztetni kénytelen; a gyakorlatban megélhetéseért dolgozva, őt viszont is kell látnunk. Arra tartozunk tehát őt tanítani, amivel kenyerét az életben megkeresheti. Amikor képzésről van szó, ez alatt egyáltalában nem érthető más, mint az, hogy vallás-erkölcsös és hazafias szellemben nevelt árvánk olyan ismereteket és ügyességeket tudjon intézetünkben szerezni, melyek neki hasznosak és szükségesegek, hogy a rövid tartamú képzés, melyet fogékony korban nyer, gyakorlati, jól megalapozott s rendeltetésének, valamint szükségeinek megfelelő legyen s hogy ismereteit érettebb korban megtartani és gyarapítani tudja, részint a gazdasági élet hivatott vezetőinek útmutatásai alapján,

részint tanfolyamok látogatása s önképzés útján az élet iskolájában.

A gyakorlati képzésben az etikai szempontok a legnagyobb horderejűek. Amint az anyagi feltételek érvényesülésének határozott törvényei vannak, amelyeket a gyakorlatban szem előtt kell tartani, úgy az erkölcsi hatásoknak is van lélektani természetes fejlődésük, mely szintén nem hagyható figyelmen kívül. Minden azon fordul meg, hogyan végeztük munkánkat, milyen lelkiismeretesen feküdtünk neki. A munka a jellem dolga; a gyakorlatban minden siker titka az, hogy a közönséges dolgokat is jól végezzük.

A leány-hadiárvák gyakorlati nevelése époly fontos, mint a fiúké; de miiként a nő szervezete, hivatása is bonyolultabb a férfiénál. Már a háború előtt az életpályák egész sora nyílt meg a nők előtt. A gyakorlati élet: a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem épúgy, mint a tudomány és a művészet egyhangúan bizonyítják használható voltukat. A háború alatt a mindennapos életben a nők foglalták el a hadbavonult férfiak helyét; a polgári hadiszolgálat terhének jórésze az ő vállaikra nehezedett. A háború után a gazdasági élet és a szellemi foglalkozások visszakapták a férfimunkaerőket és csak kis töredéke a keresetre dolgozó női erőknél kaphat helyet. A nő sorsa erősen visszaterelődik a férfiak kezébe, akik hivatva vannak a most még gyengébb nem boldogulásának feltételeiről gondoskodni. Egyes nők valamely önálló pályára különös tehetséggel bírhatnak. Az ilyen tehetségek előtt természetesen nem szabad elzárni az utat s módot kell adni arra, hogy a természettől kitűnők, tényleg is kiválhassanak. De a nő nem bírhatja el a férfi és a saját rendeltetésének terheit; tehát mindenekfölött a saját hivatására kell őt nevelni s csak mellékesen arra is, hogy ha ennek nem tehet eleget, kenyerét meg bírja keresni. Azzal, ha a nőt elsősorban a saját hivatására s a férfival együtt való megélhetésének neveljük, ha a családi teendők

minél természetesebb ellátásához szükséges ismereteit gyarapítjuk s hajlamait nemesbítjük, vele és a társadalommal is jót teszünk. A nő nevelése az egész országot érdekli; a jó és boldog női sors nemcsak az egyesek, hanem az egész nemzet szerencsés létének egyik alapfeltétele.

Társadalmunk gazdasági fejlődésének iránya most olyan, hogy a vagyontalan családok leánygyermekai közül egyre többen kénytelenek kenyérkereső pályára menni. Ezek többnyire elvégzik a polgári iskolát, azután ostromolják a tanítónőképzőket, a kereskedelmi szaktanfolyamokat stb. s ha tanulmányaikat elvégzik, az illető pályák túltömöttsége miatt nem juthatnak álláshoz. A városokban már is jelentkező tanult proletariátus az amúgy is szűk viszonyok közt élő családok nyomorát növeli. A bajok világosan mutatják, hogy ez az irány nem lehet helyes. De hálás munkatérül kínálkozik számos olyan túlnyomóan női foglalkozás, amelyek meglehetősen szellemi képességet, ügyességet és Ízlést kívannak művelőiktől.

A leány-hadiárvak nevelésének fontos célja, őket jó gazdasszonyokká kiképezni s emellett valamely hasznos foglalkozásra megtanítani, amelyből megélhessenek. A háztartáshoz szükséges ismereteket és ügyességeket mindenkinek el kell sajátítania. A kézimunkák között tanítják: a fehérneművarrást, a gyermek- és leányruhakészítést, a közkeletű női kézimunkákat, a mosást, vasalást, továbbá gazdasági munkákat: a baromfitenyésztést, a kertészkedést, főzést és más efféléket. Bármit tanítanak, a tanítás kiterjed az illető foglalkozás egészére.

A munka kezdetben előkészítő gyakorlatokra szorítkozik, de fokozatosan gyakorlati irányba tér át, hogy a növendék abban a munkanemben, amelyet végez, otthonosan érezze magát. Természetes, hogy a munkagyakorlatok nem ölthetnek itt tömegtermelő jelleget; a nevelés és a képzés a fő; meg kell fogni a növendék lelkét, hogy szeresse is foglal-

kozását, mert ez adja meg munkájának értékét. Az intézetek a gyakorlatokon kívül a legszükségesebb közismereti tantárgyakat is felölelik. A nőnek, aki a maga munkája után akar élni, tudnia kell anyanyelvén helyesen beszélni és írni, jártasnak kell lennie a számolásban, az egészségtanból annyit kell értenie, hogy óvhassa egészségét s kímélni tudja környezetét; ismernie kell a haza földrajzát és történelmét. Ha ezeket tudja, akkor képesebb lesz a maga munkáját értékesíteni, kötelességeit és érdekeit felfogni. Az így nevelt munkásnők jobb keresetet érhetnek el s olyan munkahelyekre juthatnak, amelyekbe a közönséges munkásnő csak nagyon nehezen tudná magát felküzdeni. Igaz, hogy a nevelőintézetből kilépő növendéknek meg kell még tanulnia az üzleti élet szokásait, de ettől nem kell félnie; az élet iskolájában a gyakorlati fogásokat, a rutint, az intézetben végzett tanulmányai alapján könnyen elsajátítja.

Lehet, hogy a leányoknak egy csekély része nem áll be kenyérkereső munkásnőnek, hanem családjá körében maradhat s ott hasznosítja azt, amit tanult. Valószínű továbbá, hogy a munkába lépők közül is többen csak férjhez menetelükig űzik tanult foglalkozásukat. Annál jobb! De jöhet idő, amikor némelyikükre rá fog nehezedni az önfenn-tartás és a gyermekek neveltetésének gondja s akkor kénytelen lesz visszatérni az intézetben elsajátított kenyeret adó foglalkozásához. Ha a nő képes valamiféle tisztas és tűrhetően jövedelmező munkára, akkor gyermekeivel együtt meg van óva a végső szükségtől. Ha minden nő a mindennapos életben hasznosítható keresőképeséssel készülne fel az életre s az előre nem látható szerencsétlenségek ellen, sokkal kevesebb lenne a nyomor és sokkal kedvezőbb lenne a nő társadalmi helyzete. Bátran állíthatjuk, hogy az a növendék, aki elvégzi az intézetet, olyan gyakorlati ismereteket és ügyességet sajátít el, hogy bizalommal nézhet jövője elé. Már is nagy számban vannak intézeteinkben nevelt leányok, akik a külön-

böző női foglalkozáskörökben megkeresik kenyerüket, vagy hozzájárulnak a család keresetéhez.

Gyakorlati pályákon fiaink és leányaink egyaránt a magyar erkölcsi erőt jellemző fogékonyságról, nagy szellemi és erkölcsi rugékonyságról tesznek bizonyosságot. Az egyszerű magyar munkás is, gyors felfogásával és gyakorlati érzékénél fogva, épúgy mint becsvágyának hatása következtében, gyorsan tanul és meglepően halad. Az ösztönszerű képességnek művelése a gyakorlati pályára készülés könnyebb része. A nehezebb feladat az, hogy ezt az ösztönt a mindennap megújuló munkában az odaadó kitartás, az erős elhatározás kifejlesztésével meg is kell erősíteni. Ezeknek a tulajdonságoknak kifejlesztése a gyakorlati pályáknak legnagyobb feladata; mert a gyakorlati életben a legszebb képességek ' is hatástalanokká lesznek, ha meglankad az egyéni erő, az egyéni szorgalom s az egyéni kitartás. Előttünk sok ember példája, aki olyan okokból szenved, melyeket hatalmában áll megváltoztatni. A gyakorlati élet területét a meglévő erők soha sem tölthetik be annyira, hogy az életrevalóság, a tetterő meg ne találja a maga helyét; de aki a gyakorlat terére lép, annak nem szabad kis nehézségektől könnyen visszariadni. Intézményeink családias nevelő módszerei arra irányulnak, hogy árváink tanuljanak meg nekifeküdni a dolognak; szokják meg, hogy: az életben nem engedhetjük át magunkat túlságosan a képzeletnek; ne panaszkodjunk csekély dolog miatt s ne legyünk könnyen önelégültek. Különösen el kell sajátítaniuk azt a most elsőrendű nagy képességet, hogy tudjanak segíteni magukon s kevésből kijönni.

Hadiárváinknak, mint korunk gyermekeinek általában, határozott hajlamuk van a gyakorlati és hasznos dolgok iránt; elszántak, a jövőben bizakodók; eszményük a tettekembere. Az életrevalóság szempontjából ezekben a tulajdonságokban becses erő rejlik s nevelőintézeteinknek van

gondjuk reá, hogy árváink igyekezetét bátorítsák s gyakorlati munkálkodásuk reménytadó eredményeit az életben is méltató elismeréssel kísérik; de őszintén és jóakarattal figyelmeztetik őket fogyatkozásaikra és a kísértésekre is, hogy azokat megismerni és leküzdeni igyekezzenek.

Intézeteink egységes nevelést és kenyerszerző gyakorlati kiképzést adnak hadiárváinknak s a hazafias, vallás-erkölcsös érzület termékeny tőkét adják nekik útravalóul. A munkaadók bizalommal fogadják a műhelyeikbe és üzleteikbe hadiárváinkat, akik ha megvetik lábukat a gyakorlatban, egymással érintkezésbe lépnek s kérés nélkül, az útravalóul kapott eszmék erejénél fogva, egyengetik az utat az utánuk következők számára, sőt intézetüket maguk is támogatják tapasztalataikkal.

Leányhadiárvák kiképzése háztartási teendőkben és a kézi szövésben.

Írta: JANKOVICH-BÉSÁN ENDRÉNÉ grófné,
SZENTKERESZTY JANKA bárónő,
a gici háztartási leányhadiárvaház és szövőtanfolyam igazgatónője.

Anyagi romlásnál és emberpusztításnál is nagyobb az a rombolás, amit a háború a gyermekek lelkében végzett. Itthon a legelemibb életfeltételekért való küzdelem, az önfenntartás vágya legyűrt minden önérzetet, elsöpört minden felebaráti kíméletet, s megtanította az embereket tülekedni és koldulni. A fronton viszont az emberélet olcsó piacra vetése, a holnap bizonytalansága és a megszokott kultúr-szükségletek hiánya az őseMBER durva, állati ösztönéletét ébresztette fel.

S amikor a becsületes munkát így felváltotta a koldulás, amikor a frontnak ez a szinte állativá süllyedt ösztön-élete bizonyos mértékben bevonult az otthonokba is, a gyermekszobák ajtaja nyitva maradt. Ki is ért volna rá akkor arra gondolni, hogy egy sóvárszemű, érzékenylelkű gyermeksereg, a jövő generáció, felcsigázott kíváncsisággal les minden szóra, minden mozdulatra és történésre, s hogy mindaz, ami a felnőtteknek keserves kényszerűség, vagy magafeledkezést adó kábítószer csupán, az számukra a valóság, az igazi élet.

Minden háborús gyermek megsínylette ezt az erkölcsi pestissel telt levegőt, de kétszeresen érezték azt a súlyos hadirokkantaknak gyermekei és az apátlanul, még inkább a teljesen szülők nélkül maradt hadiárvák.

E lelki vész ellen való küzdelmet tűztem célul magam elé, mikor elhatároztam, hogy gondjaimba veszek egy nagyobb csoport hadiárva leányt.

Úgy gondoltam, hogy internátusi élet keretében, céltudatos neveléssel el lehet még távolítani ezekből a fogékony gyermeklelkekből a háborús életfelfogás kóros bacillusait, újra meg lehet szerettetni velük a munkát, ami a megalázó koldulás legbiztosabb ellenszere, s lelkük művelésével és vallásos irányba terelésével újra fogékonná lehet tenni őket az élet szép, tiszta, nemes örömei iránt.

Nyilvánvaló, hogy az értelmiségi pályáknak mai túlsúlyossága mellett úgy az elhelyezkedés lehetősége érdekében, valamint nemzetgazdasági szempontból is egyenesen vétkes könnyelműség lett volna ezeket a munkás- és iparososztályból, vagy falusi kisgazdatársadalomból kikerült leányokat is irodai munkára terelni. Ezzel szemben a háztartási és ipari kiképzés biztos kenyeret ad mindazoknak, akik *tudnak* és *akarnak* dolgozni.

Háztartási kiképzés alatt nem csupán a főzést, mosást, vasalást és takarítást értem, hanem ezeken kívül a kertészkedést, baromfi-, tehén- és disznónevelést, illetve tartást is, szóval egy kis gazdaság összes külső és belső munkáit. Hozzáveszem ehhez még az úri házaknál megkívánt finom terítést, tálalást, felszolgálást, sőt a varrásból is annyit, amennyi a leánynak hasznára lehet, pl. komorna-állásban, vagy egyébként a háztartás vezetésében. Mindehhez még a jóváhagyott tanterv szerinti elméleti ismeretek járulnak, melyekkel együtt olyan sokoldalú kiképzéshez jutnak a leányok, mely őket a kitűnő háztartási alkalmazottól kezdve a háziasszony helyetteséig bezárólag minden idevágó állásra alkalmassá teszi. Sőt előkészíti a növendéket arra is, hogy esetleg mint egy kis gazdaság asszonya, férjének igazán hasznos munkatársa legyen.

Hogy ez a kiképzés szükséges, sőt hézagpótló, bizo-

nyitja az a körülmény, hogy a háztartási iskolából 4 évi tanulás után kikerülő leányokat valósággal szétkapkodják. Jóval több az alkalmazást kínáló száma, mint az elhelyezésre váró növendékeké.

Az ipari kiképzés terén sok lehetőség kínálkozik, de egyrészt túlsúfolt, mint pl. a varrónői és divatárúsnői pálya, másrészt viszont nem önálló iparág, hanem gépi, tömegmunka, mely a leányokat feltétlenül gyárba utalja.

Miután én a leányhadiárva nevelés középpontjába a háború szülte kóros szellem ellen való küzdelmet állítottam, nem kívántam a leányoknak olyan kiképzést adni, amely a testre és lélekre egyaránt veszedelmes gyárakba tereli őket.

Szinte önként, természetesen kínálkozott fel tehát számomra az egyetlen helyes megoldás, a *háziipar*, s abból is a — nálunk régebb idő óta szinte feledésbe ment — kéziszövés. Nagy tévedés azt hinni, hogy ez ma már idejét múlt a s nem versenyképes iparág. Minthogy a gyári csipke soha sem fogja kiszorítani a kézzel vert vagy varrott csipkét, s a gyári szőnyeg soha sem fogja értékben elérni a kézzel szőtt keleti szőnyeget, úgy az igazi nemes és művészi kéziszőtttest sem tudja kiirtani a gyári termelés. A kulturált skandináv államok már évtizedekkel ezelőtt feltámasztották s virágzó iparaggá emelték a kéziszövést, Anglia most tart tanfolyamokat elsajátítására, Olaszországban meg sem szűnt a művészi kéziszövés, Amerika pedig újabban valósággal rávetette magát az európai háziszöttésekre.

Természetesen nem az egyszerű vászonszövésre gondolok, hanem az anyagban, színben és megmintázásban iparművészeti jelleget viselő, modern igényeknek is megfelelő szöttésekre. Háztartási hadiárva-intézetemmel kapcsolatos szövőiskolában pl. ma már finom áttört és nehezebb mintás függönyök, terítők, pamlagtakarók, futószőnyegek, bútorszövetek, bordűrös ruhavásznak, díspárnák, sálak és

angolgyapjából készült sportszövetek (homeszpun) készülnek. S bár a gyárak bőségesen ontják ezeket a használati cikkeket, a kéziszőttés mégis egyre nagyobb keresletnek örvend. Aminek magyarázata, hogy ma már egyre többen kívánják úgy berendezni otthonukat, hogy az anyagban, színben, rajzban és teljes elgondolásban saját egyéni ízlésük kifejezője legyen, ami gyári tömegárúnál lehetetlen követelmény.

Azoknak a leányoknak, akik szövőiskolámat elvégezték és ott munkakönyvet szereztek, nem kell félniök, hogy szakmájukban nem találhatnak munkát. Nem is volt még erre eset. Mindenkor szívesen alkalmazom őket saját műhelyemben és készséggel felfogadják őket a most egyre szaporodó más kéziszövő műhelyekben is, sőt a kiválóan ügyes, rendes és megbízható leányokat otthonukban is örömmel látom el munkával, illetve megrendeléssel.

De hasznát veszi a kéziszövést az a leány is, aki esetleg kedvezőbb viszonyok közé kerülve, nem akarja tudását pénzkeresésre felhasználni. Ez ugyanis, testi fehérműjét kivéve, teljes felső ruházatát s lakásának teljes textilberendezését maga elkészítheti s ezzel olyan tartós, szép és eredeti berendezést kap, aminőt üzletben drága pénzért sem szerezhet be.

A szövés, mint munka, a test minden tagját egyenletesen veszi igénybe, egészséges és tiszta foglalkozás, emellett nem egyhangú, s ezért jól hat a kedélyre.

Szövőműhelyemnek mindegyik növendéke viruló egészségnek örvend, derült lelkű, jókedvű s örömmel dolgozik; tiszta tekintetéből napsugaras, romlatlan lélek sugárzik. És nem egy van köztük, aki már keresménye révén megtakarított pénzzel is dicsekedhetik.

Hasonló szellem, munkakedv és megelégedettség uralkodik háztartási tanfolyamom minden egyes növendékénél is.

Erős a hitem, hogy ezek a leányok értékes tagjai lesznek a hazának s a dolgozó társadalomnak, akik mentesek maradnak az ösztönélet uralmától s akik Istenbe vetett erős hittel, igazi munkaszeretettel és egészséges, tiszta étellel jelentős mértékben hozzá fognak járulni Nagy-Magyarország újjáépítéséhez.

Hadiárvák a kertészeti pályán.

Írta: NÉMETH JÓZSEF

m. kir. gazd. tanácsos, m. kir. kertészeti r. tanár.

Amikor a hadiárváknak és súlyos hadirokkantak gyermekeinek gondozását és nevelését a népjóléti és munkaügyi minisztérium ügykörébe utalták, nem csekély gondot okozott a fiúgyermekek részére olyan életpályák kiválasztása, amelyekben idővel biztos boldoguláshoz és tisztas kenyérkeresethez juthatnak. Csakis gyakorlati foglalkozási ágakról lehetett szó, miután túlzásfoltosságuk miatt nem lett volna észszerű a fiúknak intellektuel pályákra való irányítása. így vetődött fel a gondolat, hogy a pályaválasztás előtt álló növendékek részére a kertészeti kiképzést is lehetővé kell tenni.

A kertészképzés így jól átgondolt tanítási terv alapján rövidesen meg is indult és pedig előbb az ikervári m. kir. hadiárvaintézetben, melynek nagy kiterjedésű pompás parkja, gyümölcsös- és zöldséges kertje (Batthyány Lajos gróf egykori tulajdona) kertészeti kiképzésre minden tekintetben alkalmasnak jelentkezett, utóbb Vácott, a Hadiárvák m. kir. állami bőripari szakiskolájával kapcsolatosan, az intézethez tartozó mintegy 20 kat. hold területen, melyen hasonló mintaszerű kertészet létesült. Mindkét intézmény gazdag virágtenyésztete, gyümölcs- és zöldségtermesztése, szőlője és faiskolája bőségesen nyújt lehetőséget és módot a gyakorlati kertészképzésre.

Az oktatás maga kétféle irányú: alsófokú kertészképzés és kertmunkás nevelés. Előbbiben azok a fiúk részesülnek, akik a közép- vagy polgári iskola 4. osztályát sikeresen

elvégezték, míg kertmunkásokká azok a növendékek neveltetnek, akik nincsenek birtokában a most megjelölt előképzetésnek.

A földművelésügyi m. kir. minisztériumnak a kertész-tanulók képzésére vonatkozó szabályzata szerint ugyanis csak az az ifjú nyerhet kertészképzést, illetve léphet a kertészeti pályára és képesíthető kertészsegéddé, aki az imént mondott előképzéssel rendelkezik, 3 éven át rendszeres kertészeti oktatásban részesül, s ennek eltelte után az Országos Magyar Kertészeti Egyesületben, a földművelésügyi m. kir. minisztérium által kiküldött vizsgálóbizottság előtt sikeres vizsgát tesz.

Azok a fiúk, akik híjján vannak a többször említett iskolai előképzetésnek, csakis külön a részükre létesített és ugyancsak 3 évig tartó kertmunkás-tanfolyamra vehetők fel, melynek elvégzése után az intézet igazgatóságától elbocsátó bizonyítványt kapnak. Ezek a kertmunkások nagyobb kertészetekben mint szakmunkások, vagy mint munkavezetők mindenkor könnyen alkalmazást találnak, megfelelő gyakorlat és tapasztalatszerzés után pedig önálló házi- vagy villakertkezelőkként jutnak jó elhelyezéshez.

Érdekes, hogy bár ma a tapasztalat szerint egyaránt biztos kenyeret jelent úgy a kertészsegédi, mint a kertmunkásfoglalkozás, mégis aránytalanul többen jelentkeznek a kertmunkás-tanfolyamra, mint a magasabb színvonalú kertészképzésre.

Ennek okát abban látom, hogy az ifjú, aki a közép- vagy polgári iskola negyedik osztályát elvégezte, már nem mond le könnyen és szívesen a célbavett intellektuel pályáról, hacsak nem érez különös hajlamot és kedvet a kertészethez.

Pedig ennek a pályának nagy jövője van még országunkban, hiszen nem egy uradalmunknál és nagyobb kertészetünknel ma is idegen kertészeket találunk.

Ettől eltekintve kertészeteink állandóan szaporodnak és így messze időre bőséges alkalom fog nyilni kertészegédeinknek és kertmunkásainknak az elhelyezkedésre.

Figyelemre méltó jelenség, hogy különösen ez utóbbiakat, feltehetően kisebb igényeik okán, előszeretettel keresik és alkalmazzák ezidőszerint a kerttulajdonosok és sokszor megtörténik, hogy meg kell várniok, míg az intézetek újabb növendékeket bocsátanak ki az életbe. Megállapítható így, hogy a népjóléti és munkaügyi m. kir. minisztérium, illetve említett intézetei a gondozásukra bízott fiatalsnak kertmunkásokká képzésével igen fontos közgazdasági missziót teljesítenek. Ám nagyjelentőségű ezirányú tevékenységük és különösen értékes a népjóléti és munkaügyi m. kir. miniszter úrnak, mint a hadiárvagondozás legfelső irányítójának a hadiárvák gyakorlati, célirányos és életrevaló nevelése terén tett ez az intézkedése még azért is, mert teljes összhangban van az ország kertészetének, főleg pedig gyümölcs-termesztésének fellendítésére irányuló földművelésügyi kormányintézkedésekkel, melyek nyomán a kertészeti szakmunkások elhelyezkedésére nyilvánvalóan újabb és újabb lehetőségek fognak nyilni.

Amikor tehát a népjóléti és munkaügyi m. kir. miniszter a hadiárvák kertészeti oktatásával a földművelésügyi kormány szakoktatási és agrártörekvéseit támogatja és a hadiárvák életfenntartási lehetőségeit biztosítja: két irányban is értékes, hazafias munkát végez és az az anyagi áldozat, amelyet az intézmények kertészeteinek fenntartására és a növendékek szakismeretének terjesztésére fordít, kétségtelenül a leghasznosabb befektetésnek tekintendő, annál inkább, mert szakértelem fejlesztése nélkül gazdasági fejlődést elképzelni sem lehet.

A népjóléti és munkaügyi m. kir. minisztérium felkérésére, illetve a földművelésügyi m. kir. miniszter úrnak ezen alapuló rendelete folytán több esetben is volt alkal-

am az intézetek kertészeteiben kiküldött szakértőként megfordulni és mindenkor arról győződtem meg, hogy kertészeti berendezéseik kifogástalanok, az oktatás menete pedig egyaránt gyakorlatias és célszerű. Biztosítékát látom ebben annak, hogy mindkét intézet a gyakorlati életnek nevel és szakszerűen képzett, ügyes ifjakat bocsát ki falai közül.

Miként már fentebb is említettem, úgy a vizsgát tett kertészsegédek, mint az intézetekből kibocsátott kertmunkások kivétel nélkül jól helyezkedtek el az életben és a vett értesülések szerint jól megállják helyüket. Ez is újabb, fényes bizonyítéka annak, hogy kertészeti kiképzésük, valamint általános nevelésük minden várakozást kielégített.

A népjóléti és munkaügyi m. kir. miniszter úr sok hasznos és áldásos intézkedése és alkotása között nem foglal el tehát így utolsó helyet a kertészeti szakoktatás, melynek országos érdekű felkarolásáért őt még a kertésztársadalom részéről is különös hálás köszönet illeti meg.

A hadiárvák lovászi kiképzése.

Írta: felsődriethomai PETTKÓ-SZANDTNER TIBOR,
nyug. őrnagy, lótenyésztési főfelügyelő.

A hadiárvák lovászképző tanfolyamainak megszervezése két körülmény véletlen és szerencsés összetalálkozására vezethető vissza.

Az állami ménesek lóápolói szolgálatát békében elsősorban a katonai alapon, külön megszervezett méneskari legénység látta el. Ezeket a háború folyamán fokozatosan a harc vonalba osztották be és öreg népfelkelőkkel pótolták. Rajtuk kívül a 12—17 éves lovászfíúk maradtak szolgálatban, akiket szülői beleegyezés mellett, 3—4 évi szolgálati kötelezettséggel, megegyezéssel alapon alkalmaztak. Később ezek nagyrészt hivatásos altisztek lettek a hadseregben vagy a lótenyésztő intézeteknél.

A Károlyi-féle forradalom azután nemcsak a beosztott népfelkelőket, hanem a lovászfíúkat is szélnek eresztette, az állami ménesek úgyszólván személyzet nélkül maradtak.

Lovászfíúk újbóli alkalmazása az úgynevezett tanácsköztársaság idején sem vált lehetségessé, sőt a részükre raktárainkban őrzött kis egyenruhákat és csizmákat is — miután azok méretüknél fogva a vörös hadsereg felruházására nem voltak alkalmasak — részben proletár gyermekek felöltöztetésére használták fel.

A bábolnai ménesnél 1920-ban, mikor oda kerültem, az engedélyezett 40 helyett mindössze egy lovászfíú volt. alkalmazásban.

Ugyanebben az időben a népjóléti minisztériumban megfelelő elhelyezést kerestek olyan hadiárvák számára,

akiknek további elméleti kiképzése gyengébb iskolai előmenetelük miatt nem mutatkozott célravezetőnek és az állam költségén megengedhetőnek.

Egyszerre két kérdés megoldására láttam itt lehetőséget, amikor azt javasoltam, hogy az átmenetileg megszűnt lovászfíui intézményt hadiárvák felvételével keltsük újból életre.

A népjóléti és a földművelésügyi minisztériumok közös elhatározással és erővel megvalósították ezt az eszmét.

Elsőnek a bábolnai állami ménes mellett létesült a hadiárvák lovászképző tanfolyama 40 növendékkel. A tanfolyam céljául azt tűztük ki, hogy a beutalt hadiárvákból három évig tartó katonás kiképzéssel olyan lovasnemzedéket neveljünk, amely magánosoknál lovászként, vagy a hadseregben, csendőrségnél, lovasrendőrségnél, állami ménesekben és ménetelepeken hivatásos altisztként könnyen alkalmazást talál.

A lovaskiképzés mellett e célból alkalmazott szakember a polgári iskola négy osztályának tantárgyaiból is előkészítette a növendékeket, akik azután minden évben magánvizsgálatot tettek.

Szükségesnek láttuk ezt azért, hogy a fiúknak altiszti minőségben és több önállóságot, intelligenciát kívánó állásokban (ménesvezető, istállómaster stb.) való elhelyezkedését megkönnyítsük.

A lovaskiképzésben a hadiárvák bámulatos eredményeket értek el, s a Bábolnán, Szent István ünnepén több évben át rendezett lovasmérkőzéseken ennek a környékbeli birtokosság és lónevelők előtt teljes elismerést kiváltó bizonyosságát is adták. A polgári iskolai tanulmányok terén az eredmény nem volt ennyire kedvező, ami azonban érthető is, mert ezekre csak a fontosságban előbb következő megerősítő lovaglás, lóápolás és gyaloggyakorlatok után került a sor, s a fáradt fiúk a délutáni előadásokon nem figyelhettek

már azzal a pihent aggyal, mint a rendes iskolai tanulmányokat folytató diákok reggelenként.

A bábolnai állami ménesben felállított hadiárva-lovásztanfolyamot csakhamar követte a második, a mezőhegyesi m. kir. állami ménesben, ugyancsak 40 férőhellyel. Ennek megszervezése telj esen azonosan történt a bábolnaival, s a polgári iskolai előkészítés, magánvizsgáztatás itt is biztosítva lett.

1926-ban a mezőhegyesi ménes hadiárva-lovászfiaiból az első és egyetlen magyar lovaszenekar is megalakult. Ez a növendékek számára újabb elhelyezkedési, illetve kereseti lehetőséget is nyújt, az ifjúságra oly nagy, nemesítő hatással bíró zene ezenfelül más, kevésbé nemes szórakozásoktól és multságoktól is elvonja őket, s így a nevelés szempontjából is elsőrendű fontosságú bír.

A hadiárva-lovásztanfolyamokból több évjárat került már ki az életbe. A végzett növendékek elhelyezéséről mindenkor az illető ménes vezetősége gondoskodik, ügyelvén arra, hogy megbízható, jó helyre kerüljenek, megfelelő díjazással.

Egy részük az állami lótenyésztő intézeteknél vállalt szolgálatot, ahol már nyugdíjas állásokat töltenek be általános megelégedés mellett. Sokan belföldi és külföldi verseny- és egyéb istállóknál, mások vidéki gazdaságokban, uradalmaiban helyezkedtek el lovasz minőségben; a honvédség lovas alakulatainál is többen találunk közülük.

Öröndetes tény, hogy a zeneileg is kiképzett mezőhegyesi hadiárva-lovászok közül számosan katonai, rendőr-, gyári zenekarokban nyertek felvételt, s ott kiténnek kiválóságukkal, úgyhogy például az egyik budapesti honvéddyalogezred zenekarában szolgáló két hadiárvánk rendes szolgálati teendői mellett sikerrel elvégezte a zeneakadémia első évfolyamát is.

A tanfolyamok célravezető és eredményes voltából mit sem von le az a sajnálatos megállapításunk, hogy — amint az minden téren előfordul — néhány lovásztanfolyamot végzett hadiárvánk pályát, hivatást változtatott.

Egy bábolnai volt növendékem a közelmúltban mint villamoskalauz üdvözölt a fővárosban, nagy örömmel, egy másik a központi vásárcsarnokban henteslegény. Ám ne gondoljuk, hogy az ezekre fordított fáradozás kárba veszett! A mi nevelésünknek köszönhetik, hogy szorgalmas, becsületes, megbízható munkásember vált belőlük.

Takarékossági szempontok és az elhelyezésnek egyre nehezebbé való lehetősége arra az elhatározásra készítette a fenntartó 'minisztériumokat, hogy a két tanfolyamnak fokozatos összevonása mellett döntsének. A növendékek távozása során a bábolnai tanfolyam újabb beutalások mellőzése folytán meg fog szűnni és nemsokára csak a mezőhegyesi fog már működni, a lovászi kiképzés mellett csak zenei oktatását biztosítván fiainknak.

Mint az elsőként megszervezett bábolnai hadiárva-lovásztanfolyam lovasoktatója és kiképzője mindenkor nagy szeretettel és melegséggel gondolok vissza kis hadiárva-növendékeimre, akik igazán jó magaviseletükkel, nagy szorgalmukkal és igyekezetükkel felette megkönnyítették nehéz munkámat.

Sokszor hasonlítottam őket össze a kisbéri szerződött lovászfíúkkal, akik még a békében voltak alám rendelve; ezek között gyakoriak voltak a szökések, csínytevések; az alatt a hat esztendő alatt azonban, míg a hadiárva-lovászfíúkkal foglalkoztam, egy sem szökött meg közülük és nem követtek el semmit, amivel érdemleges panaszra okot szolgáltatnak volna.

Az a szeretet, melyet a hadiárvákkal szemben éreztem és gyakoroltam, nem volt hiábavaló, mert most, hosszú esztendők után is, gyakran felkeresnek soraikkal, tanács-

mat, vagy valamely állás elnyeréséhez segítségemet, közbenjárásomat kérik.

Úgy érzem, hogy lovas hadiárvaink nevelésénél nemcsak kitűzött célunkat — alapos kiképzésüket jövő foglalkozásukban — értük el, hanem Istent féltő, becsületos, jó magyar polgárokat is neveltünk belőlük.

Adatok az idegen intézetekben elhelyezett hadiárvákról.

Írta: MÁNDOKY KORNÉL,
minisztériumi számvevőségi tanácsos.

Az intézeti gondozásra szoruló hadiárváknak rendkívül nagy száma szükségessé tette, hogy a népjóléti és munkaügyi m. kir. minisztérium a saját nevelőintézeteiben rendelkezésre álló férőhelyeket idegen árvaházak igénybevételével kiegészítse. Ez nem volt nehéz feladat, miután a tárca költségvetésében gondoskodás történt az e célra szükséges fedezetről, a tekintetbe jövő közületi, egyesületi, szerzetesi, egyházi és egyéb intézetek pedig örömmel és készséggel ajánlották fel ezirányú szolgálataikat, sőt akadtak olyanok is, amelyek üres helyeiknek hadiárvákkal leendő betöltését egyenesen kérték.

A népjóléti és munkaügyi m. kir. minisztérium mindazokkal az intézetekkel, amelyeknek férőhelyeit teljes egészében vagy részben lekötni kívánta, megállapodást (szerződést) létesített és abban kötelezettséget vállalt, hogy az elhelyezendő hadiárva gyermekek teljes ellátásával felmerülő költségekhez meghatározott összeggel hozzájárul, feltételezván, hogy az intézetek a reájuk háramló költségek lényegesen kisebb részének viselésére képesek lesznek annak ellenére, hogy pénzünk és papírértékeink súlyos romlása okán anyagi eszközeik jelentősen megfogyatkoztak. A minisztérium ezt az összeget ezért nem is tartásdíjnak, hanem tartásdíj hozzájárulásnak nevezi a megállapodásokban, miután ez valójában nem más, mint segélyezés.

Az intézetek, tekintve, hogy rendeltetésüket és céljukat kifejezetten az ingyenes gyermeknevelés, vagyis a jótékonyág gyakorlása képezi, osztották is ezt a felfogást és a

kérdéses támogatás ellenében vállalkoztak a gyermekeknek nevelésére, tartására, ruházattal ellátására, iskoláztatására és a szükséghez képest gyógykezeltetésére.

Nem lesz érdektelen, hogyha ezeknek a tartásdíj hozzájárulásoknak mértékéről s pénzünk értékének esésével változó összegeiről, majd aranykoronában, illetve pengő értékben történt megállapításáról az alább következő kimutatásban nyújtok tájékoztatást:

Az 1920-1921. években fej. és havonta	200 papír korona
1922. év 1-ső felében „ „ „	500 „ „
1922. „ 2-ik „ „ „	1.200 „ „
1923. „ 1-ső negyedében „ „	3.000 „ „
1923. „ 2-ik „ „ „	6.000 „ „
1923. „ 3-ik „ „ „	10.000 „ „
1923. „ szeptember havától nov. hó végéig fejenként és naponta	2.000 „ „
1923. „ dec. havában „ „	3.000 „ „
1924. „ első 2 hónapjában „ „	5.000 „ „
1924. „ március havától aug. hó végéig „ „	10.000 „ „
1924. „ szept. havától dec. hó végéig fejenként és naponta	0.80 arany „
és az 1925—26. években „ „	1.— „ „

volt a tartásdíjhozzájárulás, mely azután az 1927. évi január hó elsejétől kezdődőleg pengő értékben és pedig a gyermekek életkorának, illetve a látogatott iskolának vagy a nyújtott kiképzésnek figyelembevételével a következő összegekben állapított meg:

Az elemi iskolás gondozottak után egyenként és naponként..... 1.20 P
a közép (polgári) iskolás, ipari szakiskolás és az iparostanonc gondozottak után egyenként és naponként..... 1.40 „

főiskolás gondozottak után egyenként és naponként.....	2.50,,
és a különleges vagy gyógypedagógiai intézetekben elhelyezett gondozottak után egyenként és naponként.....	1.60,,

Ám a minisztérium tudvalevően nemcsak az intézeti elhelyezés engedélyezésével szolgálta a hadiárvagondozást, de számtalan esetben, amidőn a körülmények a gyermeknek a szülő nevelésében való meghagyását kívánták, vagy amidőn még nem állottak elégséges számban intézetek rendelkezésére, a gyermekeket, eltartóik (gondozóik) kezéhez folyósított rendkívüli havi segéllyel támogatta, melynek összegét havi 12 P-ben állapította meg.

Az ilyen tartásdíj segélyben részesített gyermekek száma az 1919/20. évben az 1500-at is elérte, ma már azonban, miután javarészüik időközben intézeti elhelyezést nyert, 200-ra apadt le.

Az alábbi táblázat úgy az idegen intézetekben elhelyezett, mint az eltartóknál havi tartásdíjsegély mellett gondozásban lévő gyermekek számáról nyújt tájékoztatást, költségvetési évek szerint:

Költségvetési év	Az idegen intézetekben elhelyezett hadiárvák és hadirokkantak gyermekeinek száma	A szülők (gyámok) gondozásában meggyógyott és tartásdíjsegélyben részesülő hadiárváknak és hadirokkant gyermekeinek száma	Összesen
1919/20.	480	1.500	1.580
1920/21.	800	1.200	2.000
1921/22.	1.000	1.200	2.200
1922/23.	1.200	1.200	2.400
1923/24.	1.350	1.200	2.550
1924/25.	1.560	1.000	2.560
1925/26.	1.720	900	2.620
1926/27.	1.900	830	2.730
1927/28.	2.420	510	2.930
1928/29.	2.625	200	2.825

Megállapítható ebből, hogy az intézeti ellátásban lévő hadiárvának száma még ma, a háború befejezését követő 11-ik évben is emelkedőben van. Ez a körülmény nemcsak a rendkívül súlyos gazdasági helyzettel van összefüggésben, hanem azzal a tapasztalati ténnyel is, hogy a súlyosan törődött hadirokkantoknak maradék egészsége és keresőképessége rendszerint rohamosan romlik, minek folytán a gyermekeiknek fejlődésével és iskoláztatásukkal fokozódó költségeket nem tudják előteremteni és azoknak intézeti elhelyezéséért folyamodnak, másrészt, hogy igénye van a hadiárvagondozásra azon hadirokkantak gyermekeinek is, akik a háború után kötött házasságokból születtek és születnek, természetesen csak akkor, hogyha kimondottan reáutalt helyzetben vannak. És figyelembe kell még venni azt is, hogy egy-egy gyermek — kiképzéséhez képest — hosszabb időn át van a tárca terhére intézeti gondozásban.

A következő összeállításból világos képet kapunk arról, hogy a hadiárvagondozást megállapodás (szerződés) alapján szolgáló idegen intézetek számát a szükségletnek megfelelően költségvetési évenként mily mértékben kellett emelni:

Költségvetési év	Intézetek száma
1919/20.	16
1920/21.	24
1921/22.	35
1922/23.	41
1923/24.	45
1924/25.	52
1925/26.	56
1926/27.	65
1927/28.	78
1928/29.	94

Ez a szám a folyó költségvetési évben 100-ra emelkedett. Ezekhez még 8 olyan intézet csatlakozik, melyeket nem rendszeresen, hanem a felmerülő szükséghez ké-

pest esetenként vettünk igénybe. Az intézetek, illetve a lekötött férőhelyek számának növekedésével párhuzamosan emelkedett természetesen évről-évre a tárcának a hadiárvák tartásdíjára megállapított költségvetési hitele is. A nagyarányú fejlődés szemléltetésére szolgáljon e két adat:

Az 1920/21. évi költségvetési hitel 100,000.000 papírkorona volt, míg a folyó 1929/30. évre felvett hitel már 1,100.000 pengőt tesz ki.

Az idegen intézetekben elhelyezett hadiárvák felekezet szerinti megoszlása az 1928/29. évben a következő volt:

Róm. katolikus.....	1777
Evang. református.....	536
Ág. hitv. Evangélikus	204
Görög katolikus.....	58
Izraelita.....	50
Összesen:	2625

Meg kell még említenem, hogy a tárcsa az intézeteket az esedékessé váló tartásdíj hozzájárulások terhére szinte rendszeresen jelentékeny összegű előlegek folyósításával támogatta, ami által nemcsak talpraállásukat és megerősödésüket mozdította elő, hanem módot és lehetőséget adott nekik arra is, hogy a szükséges ruházati és élelmicikkeket, valamint a tüzelőanyagokat egyszerre nagyobb tételekben és ez által jutányosabban szerezhették be.

Kis ismertetésemet az alább következő részletes kimutatás egészíti ki, mely nemcsak a megállapodás (szerződés) alapján igénybe vett intézkedéseket — nevük és székhelyük megjelölésével — és a bennük elhelyezett gyermekek számát tünteti fel, hanem azoknak az intézeteknek nevét is tartalmazza, amelyekben egyes gyermekek részére esetről-esetre, mondhatnám alkalmoszerűen biztosítottunk férőhelyeket.

Az intézet neve	Székhelye	Az elhelyezett hadjárók száma	Milyen iskolát látogattak, illetve milyen képzésben részt vettek												
			Első iskola	Polgári- és középfiskolát	Főiskolát	Tanító (tanítónő)- képzőt	Tanonc- iskolát	Ipariskolát	Háztartási- ban	Kézi szövé- szetben	Kertészeti- ben	Méhészeti- ben	Lovászki- képzésben	Gyógypeda- gógiai okta- tásban	
Budapest Székesővárosi Községi (Bernfield Mór) fiúotthona	Budapest	19	6	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—
Bethánia-árvaház	Budapest	12	5	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Budapest Székesővárosi Női Kert- gazdasági Tanfolyama	Budapest	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	—	—	—
Budapest Székesővárosi József- fiúarhaza	Budapest	114	54	57	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Budapest Székesővárosi Községi Szeretothaza	Budapest	14	3	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szent József-füuvevelőintézet	Szeged	12	13	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Országos Gyermekvédelmi Liga Su- rányi Károly József Hadjárva Otthona	Cegezd	112	21	82	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Országos Gyermekvédelmi Liga Erzsé- bet Hadjárva Leányotthona	Budapest	82	21	53	—	5	—	3	—	—	—	—	—	—	—
Hevesmegyei és Egervidéki Jóté- kony Négyzet Arvahaza	Eger	48	35	11	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Országos Katolikus Szövetség hadjáróháza	Budapest	95	12	65	4	2	—	5	—	—	—	—	—	—	—
Pesti Izraelita Hitközség Fiúarva- háza	Budapest	21	17	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Országos Gyermekvédelmi Liga gróf Edelsheim-Cyulai Lipót füuvevelő otthona	Rákoshegy	8	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Országos Katolikus Szövetség „Mária Josephinum Arvahaza”	Sopron	56	17	37	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Országos Katolikus Szövetség bátor Jeszenszky László hadjáróháza	Vác	57	27	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Klára Gyermekotthon	Budapest	56	48	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Átvitel		727	290	375	15	25	—	8	—	—	—	14	—	—	—

Az intézet neve	Székhelye	Milyen iskolát látogatnak, illetve milyen kiképzésben részesülnek											
		Az elhelyezett hadilovák száma	Elemi iskolát	Polgári- iskolát	Főiskolát	Tanító (tanítónő)- képzőt	Tanonc- iskolát	Iparskolát	Házartási- ban	Kézi szövő- szetben	Kertészeti- ben	Művészeti- ben	Lovász- képzésben
Átthozat		727	290	375	15	25	---	8	---	14	---	---	---
Pesti Izs. Nőgyűlet Leányárva háza	Budapest	10	3	7	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Protestáns Országos Árvaház	Budapest	54	16	37	---	---	---	1	---	---	---	---	---
Siketnémák áll. segélyezett intézete	Szeged	33	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	33
Manningér-ház, Erdői iskola	Sopron	19	19	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Soproni Ágostai Evangélikus Gyüle- kezet Árvaháza	Sopron	9	4	5	---	---	---	---	---	---	---	---	10
Siketnémák áll. segélyezett intézete	Sopron	10	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Karmelita Nővérek Szent József és Szent Lőrinc Otthona	Pécszent- lőrinc	23	22	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Karmelita Nővérek Szent József és Szent Terézia Otthona	Ujpest- Megyer	63	63	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Lord Weardale Otthon	Budapest	1	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Budapest Székesfőváros Erzsébet Leányárva háza	Budapest	10	2	8	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Zita róm. kath. hadiárva háza	Debrecen	26	8	18	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Házartási hadiárva intézet és Szövö- tanfolyam	Cic	20	---	---	---	---	---	---	20	---	---	---	---
Győrnádorvárosi róm. kat. leány- árva háza	Győr	38	4	34	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Haynald árva háza	Hajós	32	32	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Irgalmas Nővérek tan- és nevelő- intézete	Budapest	6	---	5	---	1	---	---	---	---	---	---	---
Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetségének háztartási alkál- mazottakat képző intézete	Budapest	27	---	---	---	---	---	---	---	---	27	---	---
Klotild Szeretkez	Budapest	59	39	20	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Karmelita Nővérek Szent József Otthona	Gyón	16	16	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Átvitel		1183	519	510	15	26	---	9	27	20	14	---	43

Az intézet neve	Székhelye	Az elhelyezett hadiárvák száma	Milyen iskolát látogatnak illetve milyen kiképzésben részesülnek												
			Elemi iskolát	Polgári és középiskolát	Főiskolát	Tanító (tanítónő)-képzőt	Tanonciskolát	Ipariskolát	Háztartásiban	Kézi szövészetben	Kertészeti-ben	M. házeti-ben	Levászki-képzésben	Gyógypedagógiai oktatásban	
Alphozat		1183	519	510	15	26	—	9	27	20	14	—	—	43	
M. kir. áll. menesztézet hadiárva lovaszintolyama	Bábolna	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	—	
M. kir. állami menesztézet hadiárva lovaszintolyama	Mezőhegyes	38	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38	—	
Vármegyei árvaház	Martonvásár	31	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Nagybenteki Ref. Társaság Erzsébet Otthona	Budaörs	31	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Nyomorér Gyermekek Országos Otthona	Budapest	56	—	—	—	—	—	56	—	—	—	—	—	—	
Orsz. Gyermekvédő-és Főbel Egyesület Leányotthona	Budapest	42	14	24	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	
Orsz. Gyermekvédő Liga Erzsébet hadiárvaháza	Makó	132	66	48	—	—	—	18	—	—	—	—	—	—	
Orsz. Gyermekvédő Liga szeretetháza	Ecsér	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Karmelita Névék Szent József és Szűz Mária Otthona	Budapest	60	46	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Simor leányárvaház	Esztergom	40	23	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Szent Anna fiúotthon	Esztergom	29	18	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Szociális Missziótársulat Ottokár hadiárvaháza	Pomáz	56	55	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Ev. Luther árvaház	Szarvas	40	33	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Szociális Missziótársulat Belehánia otthona	Sákszéd	70	64	5	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Karmelita Névék Szent József és Szent Erzsébet otthona	Pesterzsébet	22	22	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Vasárnegyze árvaháza	Szombathely	136	113	10	10	3	—	—	—	—	—	—	—	—	
Szent Alajos fűmenedékház	Budapest	25	5	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Árvitel		2010	1041	666	27	33	—	83	27	20	14	—	56	43	

Az intézet neve	Székhelye	Az ebbe yezett hadjárak száma	Milyen iskolát látogatnak, illetve milyen kiképzésben részesülnek											
			Elemi iskolát	Polgári- és középiskolát	Főiskolát	Tanító (tani tonó) képzőt	Tanonciskolát	Ipatiskolát	Háztartásban	Kézi szövészetben	Kertészeti-ben	Méhészeti-ben	Lovászki-képzésben	Gyógypeda-gógiai okta-tásban
Árthatat ..... Igalomháza, gyógyíthatatlan bete- gek menedékhelye	Budapest Kaposvár	2415 1 2	1321	726	27	38	—	84	27	20	14	20	56	82
Siketnémák áll. s. intézele	Pécs	34	13	18	—	—	—	3	—	—	—	—	—	2
Siketnémák kír. orsz. intézele	Vác	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nagyolthalok „Dr. Török Béla” Budapest székesfőv. intézele ...	Budapest	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Siketnémák áll. s. intézele	Budapest	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Vakokat Gyamoltító Orsz. Egyesület	Budapest	2	25	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Szent Alajos árvaház	Bácsa	26	—	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leánykálvineum	Nyíregyháza	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
M. kír. állami fa- és fémipari szak- iskola.....	N.-kanizsa	10	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—
M. kír. állami fa- és fémipari szak- iskola.....	Újpest	11	—	—	—	—	—	11	—	—	—	—	—	7
Vakok József Nádor intézele	Budapest	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
M. kír. állami fa- és fémipari szak- iskola.....	Debrecen	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Budapest székesfőváros gyógypeda- gógiai intézele (III. Miklós-ter)	Budapest	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Váci Reménység Egyesület tanonc- otthona	Vác	14	—	—	—	—	14	—	—	—	—	—	—	—
Jegyzők Országos árvahaza	Budapest	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szent Ferencendi Misszionáriusnők leánynevelőintézele	Budapest	9	7	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Angol kasszonyok intézele	Kecskemét	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Átvitel:		2568	1370	771	27	38	14	110	27	20	14	20	56	101

Az intézet neve	Székhelye	Milyen iskolát látogatnak, illetve milyen kiképzésben részesülnek												
		Az ellátottak száma	Elemi iskolát	Polgári és középiskolát	Főiskolát	Tanító (tanfő) közpét	Tanoniskolát	Iszapiskolát	Hazafiasban	Kézi szovásban	Képzésközteli	Műházban	Lovászképzésben	Gyógypedagógiai oktatásban
Áthozat :...		2568	1370	771	27	38	14	110	27	20	14	20	56	101
Szent Csellért intézet	Szeged	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Katolikus Tanoncotthon	Budapest	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Evangelikus árvaház	Békéscsaba	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Irgalmas testvérek Szent Teréz intézete	Budapest	4	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Isteni Megváltó Leányainak intézet	Bo dögkövára ja	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Iparosianonc Otthon	Makó	4	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—
Voss-féle árvaház	Sopron	5	—	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Ferenc József nőnevelő intézet	Sz.-Fehérvár	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Miasszonyunkról nevezett iskolanénék intézete	Kiskunfélegyháza	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Békésmegyei Pártfogó Egyesület Gyógypedagógiai intézete	Kisújszállás	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Sikeménák áll. s. intézete	Keckemét	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Szent Norbert nevelőintézet	Cödöllő	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Noire Dame Tanítóvend nevelőintézet	Zalaegersz.	11	—	—	—	11	—	—	—	—	—	—	—	—
Ref. Diakonissa intézet (szigorúbb nevelésre is berendezve)	Debrecen	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„Elm” nyomorék gyermekékhon	Nyíregyháza	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Szent Vince záda	Csákvár	5	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Reálgimnáziumi internátus	Makó	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Református egyház „Péter András reálgimnáziuma internátusa	Szeghalom	5	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jézusársági érseki gimnázium internátusa	Kalocsa	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mária Reparatrix intézet	Budapest	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen:		2625	1384	789	27	51	19	110	27	20	14	20	56	108

A hadiárvékat gondozó állami és idegen intézetek jövője.

Írta: Dr. HEPP-BAJÁN ERNŐ,
miniszteri osztálytanácsos.

A magyar állami hadiárvagondozás 10 éves történetének egy-egy mozaikját nyújtó előző cikkek bármennyire igyekeznek is kimerítők, kerek, elevenek lenni, nem adhatják annak hű képét! A kép csak akkor lehetne teljes, ha fel tudnánk mérni és szemléltetően feltüntetni azt a sok könnyet, aminek a felszárítása sikerült, azt a rengeteg energiát, ami az intézetek létrehozásához, fenntartásához, átalakításához, tökéletesítéséhez, kibővítéséhez szükséges volt, a verejtéket a kapcsolatos feladatokkal megterheltek homlokán és a szeretetet az ügy iránt, mely egyaránt élt és él a magyar szociálpolitika legfelsőbb hivatalos irányítója, nagyobb és kisebb munkatársai és minden becsületesen, nemesen érző magyar ember szívében.

Rendszerek, törvények és szervezetek összehasonlítása és bírálata nélkül is biztosan következtethetünk arra, hogy a letiport, kizsartolt, megcsonkított magyarság magukat győztesnek valló álnok szomszédainál jobban teljesítette ezt a feladatát, mert számtalan törekvéssel találkoztunk, melyek arra irányultak, hogy az elszakított országrészekben illetősséggel bíró hadiárvékat a mi szervezetünk vegye gondozásába, de tőlünk egyetlen, a világháború miatt megárvult gyermek sem kíváncszott az u. n. utódállamok védőszárnyai alá.

A magyar hadiárvagondozás tehát tisztos múltra tekinthet vissza, büszke lehet a jelenére is, ha összeszám-

lálja azokat a nyílt tekintetű, izzó lelkű kis véenceit, akiket cselekvő szeretettel vall a saját gyermekeinek, de vájjon van-e, jövője a hadiárvagondozásnak és főként milyen sors várhat a hadiárva intézetekre? Kétségtelen, hogy maga a hadiárvagondozás, mint a szociális gondoskodásnak háborúszülte egyik ágazata előbb-utóbb meg fog szűnni. Bár a nagy világégés maga már 11 évvel ezelőtt befejezést nyert, istápolásra szoruló hadiárváknak nem vagyunk egyelőre híján; hiszen az 1918. év hősi halottainak ugyanazon esztendőben született árvái még iskolaköteles korban vannak és számukat egyre növelik a most elhaló hadirokkantak gyermekei is, akik a hadiárvákkal azonos elbírálás alá esnek még akkor is, ha atyjuk megrokkánása után tehát a legutóbbi időben is születtek. Csak idő kérdése azonban, hogy ezek mindannyian átlépjék a gondozási korhatárt, s akkor a hadiárvagondozás is a világháború szülte egyéb fogalmak közé (menetszárad, kenyérjegy, gabonarekvirálás stb.) — bár kegyeletteljes helyre — a régiségtárba kerül. Egészen más azonban a helyzet hadiárva intézeteinkkel. Először is: ha megszervezésüket, kialakulásukat nézzük, azt látjuk, hogy — kettő kivételével — eredetileg hadirokkantak gyógykezelésére, iskolázására voltak rendelve, és később állították őket a hadiárvagondozás szolgálatába, amikor ezt a hivatásukat már betöltötték.

Két intézetünk: a székesfehérvári m. kir. Vass József dr. hadiárvaintézet és a hadiárvák váci bőripari szakiskolája történetében még a fejlődés fokozatai is szembetűnően észlelhetők. Átmenetileg a számban egyre fogyatkozó hadirokkant tanulók mellett a férőhelyek gazdaságos kihasználása céljából azok egy részére hadiárvák is beutalást nyertek már, s csak az előbbieik kiképzésének teljes befejeztével alakultak át kizárólagosan hadiárvákat nevelő intézetekké. A kettős kihasználásnak ez az átmeneti alkalmazása nem járt természetesen minden nehézség nélkül; fokozott köve-

telmények elé állította úgy az oktató, mint a felügyelő személyzetet és az ő minden elismerést megérdemlő buzgóságuknak köszönhető, hogy az átfejlődés eme folyamata alatt is minden zökkenő el volt kerülhető. Ez az átalakulási processus azonban egyben útmutató is nekünk arra, hogy állami hadiársvaintézeteink a hadiárvák számának fokozatos csökkenésével párhuzamosan miként fognak az általános gyermekvédelem újabb, örömmel fogadott pilléréivé válni. Mert hogy az átalakulásnak ilyen irányban kell megtörténnie, ahhoz kétség nem férhet. Ezekhez a tervekhez az összes hivatott és illetékes tényezők is hozzájárultak már. Pedig nem volt könnyű az út idáig. A tárcaköltségvetés tervezeteit előkészítő tárgyalásokon részükről hosszú időn át azzal a felfogással találkoztunk, hogy ezeknek az intézeteknek élettartamát korlátozottnak kell tekintenünk, s ezért a szükséges állások rendszeresítésének az átalakításokra, tökéletesítésekre, beruházásokra fedezet biztosításának ellene voltak.

A tárgyalt intézetek derék tisztviselőit és alkalmazottait, akik még a volt Országos Hadigondozó Hivataltól kapott, ideiglenes jellegű megbízatás alapján foglalták el munkakörüket, csak a legutóbbi években és csak részben sikerült végleges kinevezéshez juttatni. A jég azonban megtört, minden lehető megtörtént, hogy az intézetek állandósulhassanak, rendeltetésüknek minél tökéletesebben megfelelhessenek és a költségvetési törvényben történik immár évek óta gondoskodás arról, hogy a székesfehérvári-hadiársvaintézet deszkabarakjait fokozatosan célszerű, egészséges és maradandó épületek válthassák fel.

Az általános gyermekvédelemnek kétségtelenül szüksége is van ezekre az intézetekre. A magyar állami gyermekvédelemnek negyedszázad előtt, minden művelt államot is megelőzve, kiépített rendszere speciális viszonyainknál fogva ma is a legmegfelelőbbnek látszik; a melegszívű, gyermeket

szerető falusi magyarság körében a menhelyi kötelékbe tartozó gyermekeknek telepekre, nevelőszülőkhöz történő kihelyezése a legtermészetesebb módja az igazi, hathatós védelem biztosításának a kis védtelenek számára. Közvetlen tapasztalatból tudjuk, hogy a gyermekek nagyrésze ilyen módon végleg és minden vonatkozásban befogadott tagjává válik nevelőszülőik családjának, és ezek talán felvértezettebben indulnak neki az élet küzdelmeinek, mint az intézeti ellátásban részesülők, akik neveltetésük befejeztével úgyszólván ismeretlen veszedelmekkel és nehézségekkel kerülnek szembe.

Azok előtt pedig, akik ezzel a rendszerrel szemben azokat a néha, szórványosan tudomásukra jutó, sajnálatos eseteket hozzák fel, amelyekben a kihelyezett gyermekek sorsa nevelőszülőik kezében nincs megfelelően biztosítva, elég utalnunk arra, hogy abban a társadalmi rétegben, amelyből elhagyottá nyilvánított és állami gondozásba vett gyermekeink kikerülnek, fájdalmasan gyakran találkozunk *édes* szülőkkel is, akik megfélemeznek kötelességeikről gyermekeik iránt; nem az emberi gyarlóság természetes és elkerülhetetlen következményeinek tekintendők-e ezek a szórványos esetek a kihelyezett gyermekek tízezreinek sorában?!

Ám e rendszer indokolt és célravezető voltának teljes elismerése mellett sem zárkozhatunk el annak megállapítása elől, hogy a különös elbírálást kívánó esetek számára az intézeti elhelyezés lehetőségének biztosítására is feltétlenül szükség van és hogy a gazdasági élet egyre bonyolultabbá válásával a legtöbb iparág állandó fejlődésével, az orvostudomány, a paedagógia, a szociológia tökéletesbedésével kapcsolatban, egyre több és egyre különfélébb intézetnek szükségét érezzük.

A különös elbírálást igénylő esetek közé azokat sorozom, amikor a gyermek kiváló szellemi képességei, kezűgyessége,

vagy egyes foglalkozási ágakkal szemben megnyilvánuló hajlamossága nevelőszülőknél nem nyerhetne kielégítést, ha olyirányú kiképzésben kívánjuk részesíteni, ami különleges jellegénél fogva, — hogy úgy mondjam — a szabad forgalomban nem biztosítható és végül: ha testi, szellemi vagy morális fogyatkozása teszik az intézeti nevelést szükségessé.

Ezért és hogy minden kivételes eset gondos mérlegelés után minél egyénibb elbánásban legyen részesíthető, szükséges, hogy hadiárvaintézeteink előbbutóbb bekapcsolódjanak a gyermekvédelem szolgálatába. Az állami hadiárvaintézetek lényegileg háromszoros feladatot töltenek be. Először otthont, ellátást, gondozást és nevelést biztosítanak a reászoruló hadiárváknek; másodsor mintaintézeteknek, típusoknak kell lenniök a közületek és a társadalom különböző forrásaiból fenntartott hasonló jellegű intézetek előtt, végül pedig úgyszólván mindegyiknek különleges, lényegileg más tárca hatáskörébe tartozó misszió is jutott osztályrészül. Az intézetek létesítésekor a mindenre kiterjedő körütekintés nem csupán minél több férőhely, hanem olyirányú elhelyezési lehetőségek biztosítására is törekedett, amelyeknek nagy szükségét eleve felismerte, de amelyeket sehol nem tudott feltalálni.

A hadiárvák váci bőripari szakiskolája, mely országunkban egyedüli a maga nemében, ilymódon a m. kir. kereskedelemügyi minisztérium hatáskörébe tartozó iparoktatásnak is hézagpótló kiegészítése; a székesfehérvári hadiárvaintézet, mint a magániparosoknál alaposabb szakoktatást és biztosabb nevelést nyújtó tanoncinternátus, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium feladatát képező iparostanonc-oktatást is előbbre viszi, ikervári és váci kertészképző tanfolyamaink pedig lényegileg a m. kir. földművelésügyi minisztériumnak vannak segítségére az egyre bővülő kertgazdálkodás számára szükséges szakmun-

kasok nevelésében. Felbecsülhetetlen nyereséget fog tehát a gyermekvédelem számára jelenteni, ha — az állam újabb megterhelése nélkül — a gyermekmentés eszközeinek tárházát ezekkel az értékes, fontos és sokoldalú újabb lehetőségekkel gazdagíthatja.

A hadiárvékat hős apáik méltó gyermekeivé akarjuk nevelni, hogy meg tudják tartani őseik földjét, amelyért az elesettek életüket áldozták és visszaszerezni azt, amit belőle orvul elraboltak, de a gyermekmenhelyi kötelékben felnevelt gyermekeknek is meg kell hálálniok azt, amit az államtól kaptak, úgy kell tehát őket nevelnünk, hogy ennek a hálásnak a lerovására az életben képesek is lehessenek.

Arra neveljük őket és azt várjuk tőlük, hogy megbízható csatárai legyenek a keresztény és nemzeti gondolatnak, hogy képesek legyenek ellentállni minden félrevezetésükre igyekvő törekvésnek és a sajnálatos módon egyre nagyobb mértékben felburjánzó tévtanoknak, hogy tudásban és érzésben biztos pilléreivé váljanak a kiforrásban lévő intelligens iparosságnak. Ebből a szempontból szintén óriási mértékben segítségére lesznek majd a hadiárvaintézetek a gyermekvédelemnek. Az a katonás, szigorú, de szeretetteljes, a nemzeti ideáloktól irányított nevelési szellem, amely hadiárvaintézeteinknek nem csupán a személyzetét, de úgyszólván a falaikat is teljesen áthatotta már, megnyugtató biztosíték arra, hogy ha növendékeik nem a hadiárvék, hanem az istápolásra szoruló magyar gyermekek más kategóriájából fognak is kikerülni, a tudásnak, meggyőződésnek, kötelességérzetnek ugyanazzal a podgyászával indulhatnak el majd az élet útjain, amelyet ma minden hadiárvánk gondos összeállításban magával vihet.

Az állami hadiárvaintézetek jövője tehát nem ad semmi aggodalomra okot. Hivatásuk a jövőben éppen annyira jelentőségteljes lesz, mint amilyen a múltban és a jelenben.

Hogyan áll a dolog az egyházak, közületek, jótékony egyesületek által fenntartott, az előbbieken ismertetett azokkal az ú. n. idegen intézetekkel, amelyeknek férőhelyeik szerződéses alapon részben vagy egészben igénybe vannak véve a hadiárvagondozás céljaira?!

Nézzük itt is az intézetek — ami ezzel gyakran össze-esik: a fenntartó egyesületek — rendeltetését, abszolút, a hadiárvagondozástól elvonatkoztatott létjogosultságukat.

Egy társadalmi vagy egyéb, nem állami intézet fennmaradása indokolt akkor, ha fenntartója saját — társadalmi, alapítványi vagy egyéb — erőforrásaiból, tehát állami támogatás nélkül biztosítani tudja az életbenmaradáshoz szükséges eszközöket; indokolt továbbá állami támogatás szüksége esetén akkor is, ha az intézet különleges rendeltetésénél fogva (pl. a Nyomorék Gyermekek Országos Otthona) olyan feladatot tölt be, amelynek szolgálatában még más — sem állami, sem egyéb — intézet nem áll; végül: ha az intézetre az államnak saját szervezete kiegészítésére szüksége van, sőt esetleg azt ebből a célból maga segítette is életre kelni (pl. a gyulai és kisújszállási gyógypedagógiai intézetek).

A hadiárvák elhelyezése céljából velünk szerződéses viszonyba került ú. n. idegen intézetek között alig van olyan, amely a saját erejéből, állami támogatás nélkül fennmaradni képes volna. Kapcsolatunk velük úgy is létesült, hogy amikor elhelyezési lehetőségeket kerestünk hadiárváink számára, ugyanakkor egymásután bukkantunk intézetekre, amelyek már működésük beszüntetésének gondolatával voltak kénytelenek foglalkozni, mert értékpapírokból őrzött vagyonuk elértéktelenedett, a társadalom adakozó képessége megszűnt, vagy pedig fizető növendékeik száma fogyatkozott meg erősen a középosztály anyagi romlása következtében.

Ezeknél a nélkülünk existálni nem tudó intézeteknél máris egy természetes kiválasztódási folyamat kezdetét észlelhetjük.

A hadiárvák — bár a legelől elmondottak szerint létszámukban még állandóan némi utánpótlás mutatkozik — lassan felnevelkednek. Az elemi iskola alsóbb osztályait egyre kisebb hányaduk látogatja, feleslegessé válnak tehát az olyan intézeti férőhelyek, amelyek — már csak a megszabott felvételi korhatárra tekintettel — csak az ilyen gyermekek befogadására alkalmasak, különösen a kizárólag leányokat nevelő intézetekben, amelyekben kezdettől fogva aránylag több hellyel rendelkezünk, amivel szemben mindig nagyobb számban érkeztek be a fiú hadiárvák intézeti elhelyezésére irányuló folyamodványok, mint a leányok felvételét kérelmezők. Az említett természetszerű folyamat ennél fogva máris azt eredményezte, hogy számos intézetben nem voltunk képesek a számunkra fakultatíve fenntartott összes ilyen helyeket betölteni és a hadiárvagondozás hátralévő tartamára gondos mérlegelés tárgyává kell tennünk, hogy — szükséghez képest a megállapodások módosítása mellett — mennyi ilyen helyet indokolt továbbra is biztosítanunk. Ha most még figyelembe ves'szük azt is, hogy ezeknek az intézeteknek egy részében az állami gyermekmenhelyek az igazgatóik által kötött külön megállapodás alapján máris rendelkeznek több-kevesebb férőhellyel állami gondozásba tartozó kiskorúak számára, kétségtelenné fog válni az a tény, hogy a hadiárvagondozás által eredetileg igénybevett s az intézetek fennmaradását biztosító, de lassanként felszabaduló ezekre a férőhelyekre az állami gyermekvédelemnek vagy egyáltalán nem, vagy csak nagyon kis részben lesz szüksége. Ezek az intézetek tehát rövidesen újból válság elé kerülnek, annyival is inkább, mert a közelmúlt évek építési lázától elragadva, megfelelő fedezet és a bővítés folytán előálló fenntartási költség-többlet biztosítása nélkül nagymérvű építkezésekbe, beruházásokba bocsátkoztak, amelyeknek terhét az intézet összes férőhelyeinek állami igénybevétele mellett is csak nagyon nehezen tudnák

viselni. A további állami támogatás lehetősége ezen intézetek számára tehát csak akkor fog ismét megnyílni, ha olyan feladatok szolgálatába állanak, amelyeknek megvalósításában az államnak rájuk ismét szüksége lehet. Ez a kényszerű és előzetes megegyezés alapján eszközlendő átszervezés talán a társadalmi jótékony és emberbaráti egyesületek egészségesebb, főltte szükséges átfomálódását fogja megindítani.

Ma ugyanis sajnálattal kell megállapítanunk, hogy emberbaráti rendeltetésű társadalmi intézményeink — egyesületek és intézetek — működése számos irányból jogos bírálat tárgyává tehető. Ha az önös magánérdekeknek gyakorta észlelhető jogosulatlan előtérbe helyezését figyelmen kívül is hagyjuk, lehetetlen lépten-nyomon észre nem vennünk azt a tervszerűtlenséget, a szociális munka helyes megszttásának azt a teljes hiányát, amely nálunk ezeknél az egyesületeknél és intézményeknél úgyszólván gyakorlattá vált már. Vannak egyesületek, amelyek a gyermekvédelem úgyszólván minden egyes ágát művelik, holott anyagi erejük legfeljebb egy részletkérdésnek eredményes megoldására képesítené őket; mások olyan téren munkálkodnak, ahol már számos más, régebben fennálló társuk a szükségleteket bőségesen kielégíti, sőt ennek ellenére még újabbak és újabbak is alakulnak azonos rendeltetéssel. Elegendő talán itt, ha csak az évről-évre nagyobb számban jelentkező gyermeknyaraltatási akcióra utalok. Ez az azonos célok felé törekvő egészségtelen versengés azután nemcsak teljes rendszertelenséget eredményez, nemcsak visszaélésekre, többoldalú azonos támogatás kiügyeskedésére ad alkalmat, hanem az erők szétforgácsolására vezet. És itt főleg az államtól várt és sokszor sikerrel kierőszakolt segélyek szétforgácsolására gondolok elsősorban.

Alig van ma régi, egykor örökre megalapozottnak gondolt társadalmi egyesület, amely a saját lábán meg tudna

állani. Boldog békeidőben minden jótékony célnak legmegbízhatóbb támogatója — adományaival és közreműködésével egyaránt — a középosztály volt. Ez az osztály ma tönkrement; a szűkös megélhetés legelemibb eszközeiért folytatott küzdelmében hiányzik az adakozási képessége, ha adakozási készsége meg is volna még. A középosztály asszonyai, akik régen több cselédet tarthattak és házi teendők mellett minden emberbaráti mozgalomnak legkitartóbb zászlóhordozói lehettek, ma egyedül, kedvező esetben egy bejárónő segítségével kénytelenek vállalkozni minden háztartási munkát: idejük se igen, de erejük és kedvük egyáltalán nem jut már arra, hogy a szociális bajok enyhítésében tevékenyen közreműködhassanak.

A jótékonykodás ma — tisztelet a még mindég kétségtelenül szép számban található kivételeknek — nem a felebaráti szeretetnek nemes lelkek szükségletéből fakadó gyakorlása, hanem elsősorban kenyérkereseti lehetőség akar lenni, vagy legfeljebb a vezetési hajlam, pozíció utáni vágyakozás kielégítésére irányul.

Hány esetben lehattunk tanúi, amikor karitatív munkájukat önként felajánló hölgyek végeredményben nem voltak hajlandók közkatonának beállni valamely eredményesen működő szervezetbe, amelyre figyelmüket felhívtuk, hanem díjazással járó elhelyezkedésre törekedtek, vagy egy felesleges új intézmény életrekeltéséhez kérték támogatásunkat csak azért, hogy annak ők maguk állhassanak az élére! Hányszor kellett azt látnunk, hogy az illetékes tényezők meghallgatása nélkül szervezett új egyesület minden befolyást megmozgatva munkaterület kijelölését erőszakolta ki nálunk, röviddel utóbb pedig már teljesítményeire hivatkozva, adminisztrációs költségeire segélyt kért, szemrehányólag hangoztatva, hogy ekkora feladatok megoldását minden állami támogatás nélkül mégsem lehet tőlük kívánni.

Teljhatalommal felruházott, éleslátással és hozzáértéssel bíró erős kézre volna szükség, amely egyedül magasabb szempontoktól vezettetve kérlelhetetlenül keresztül tudja vinni azt, hogy a nem életképes egyesületek és intézmények működésüket beszüntessék, a létjogosultsággal bírók között pedig a szerepek kiosztása tervszerűen, céltudatosan, a feladatok minél tökéletesebb megoldásának biztosítása mellett megtörténjék. Csak a munkának ilyenét megosztása, az erőknek ez az egyesítése biztosíthat eredményes szociálpolitikát nálunk, ahol lényegileg társadalmi feladatok is csak túlnyomóan állami támogatással oldhatók meg, ah o azonban az állam további terhek vállalására már képtelen, a társadalom helyzete pedig aligha fog egyhamar olyan kedvezőre fordulni, hogy ilyirányú kötelezettségeinek eleget tehessen.

Talán kissé messzire tértem el a tárgyamtól, de magával ragadott az elmélkedés olyan kérdésekről, amelyek a most a hadiárvagondozásban segítségünkre lévő intézetek jövődjétől, az általános gyermekvédelmi munkába való esetleges bekapcsolódásuk lehetőségének taglalásától elválaszthatatlanok.

Eseményekben gazdag és eredmények nélkül nem szükölködő tíz esztendő történetére tekintettünk vissza. A gombamódra szaporodó szociális problémák tömkelegében enyhülést nyújtó oázis a gyermekvédelem, amelynek közepében a szeretetnek legüdítőbb forrása a hadiárvákról való gondoskodást csörgedezi körül. Ha majd egyszer nem lesznek már hadiárvák, ez a forrás akkor sem fog soha kiapadni, hanem az élet pusztaságába kitett más kis magyarokat segít majd megmenteni az elveszéstől. Adja a Mindenható, hogy minden megmentett gyermek a feljűk sugárzó szeretet erejével közelebb hozza hozzánk ismét a régi, boldog, Nagy-Magyarországot!

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
<i>Előszó.</i> Felsődriethomai Pettkó-Szandtner Aladár.....	3
<i>A Hadiárvák váci m. kir. állami bőripari szakiskolájának története.</i> Gáli József.....	10
<i>A székesfehérvári m. kir. Vass József dr. hadi árvaintézet története.</i> Jancsó Sándor.....	26
<i>Az ikervári m. kir. hadi árvaintézet története.</i> Dr. Krusniczky Elek	36
<i>A tokaji m. kir. hadi árvaintézet története.</i> Kreplin Árpád.....	43
<i>A váci Szilágyi Dezső fiúhadiárva-internátus története.</i> Dr. Lengyel János.....	47
<i>A nyíregyházai alapítványi Erzsébet-árvaház története.</i> Ruzinkóné Just Emma.....	50
<i>Gyakorlati törekvések hadiárvaink nevelésénél.</i> Vig Albert.....	57
<i>Leány had 'árva' kiképzése háztartási teendőkben és a kézi szövésben.</i> Jankovich-Bésán Endréné grófné.....	69
<i>Hadi árvák a kertészeti pályán.</i> Németh József.....	74
<i>A hadiárva'k lovászi kiképzése.</i> Felsődriethomai Pettkó-Szandtner Tibor.....	78
<i>Adatok az idegen intézetekben elhelyezett hadiárva'król.</i> Mándoky Kornél.....	83
<i>A hadiárva'kat gondozó állami és idegen intézetek jövője.</i> Dr. Hepp- Baján Ernő.....	94

